

Bildande av kulturreseptatet Lilla Äskhult i Kungsbacka kommun.

Beslut

Länsstyrelsen i Hallands län beslutar med stöd av 7 kap. 9 § miljöbalken (MB) att förklara fastigheten Äskhult 2:1 som på kartan i bilaga 1 avgränsas av blå heldragen linje som kulturreseptat, med syfte, skäl och föreskrifter enligt nedan. Reseptatets gränser ska märkas ut i fält och dess namn ska vara Lilla Äskhult.

Beslutet riktar sig till var och en, fastighetsägare och innehavare av särskild rätt, vars rättigheter att använda mark- och vattenområden berörs inom reseptatsområdet.

I enlighet med 3 § förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. fastställer Länsstyrelsen bifogad skötselplan (bilaga 2).

Länsstyrelsen utser Västkuststiftelsen som förvaltare av kulturreseptatet. Beslutet är fattat med stöd av 21 § förordningen om områdesskydd enligt miljöbalken m.m.

Syftet med kulturreseptatet

Syftet med kulturreseptatet är att skydda och vårda Lilla Äskhults kulturlandskap med sitt biologiska kulturarv, samt levandegöra och återskapa en helhetsmiljö med gårdsbebyggelse, odlings-, ängs-, betes- och skogsmarker, som det gestaltade sig under den agrara revolutionens slutfas vid sekelskiftet 1900. Vid restaurering ska hänsyn även tas till kulturhistoriska landskapselement och markslag från andra tidsperioder av särskilt intresse.

Kulturreseptatet ska utvecklas till ett besöksmål samt tillgodose behov av områden för friluftsliv inom ramen för bevarande av områdets samlade kultur- och naturvärden.

Syftet ska nås genom att:

- hävden av de olika markslag som fanns i Lilla Äskhult vid sekelskiftet 1900 upprätthålls på rätt plats, och så långt som möjligt med tidsenliga metoder så att det ger en tidstrogen bild.
- återställa eller återskapa markslag, hydrologi och andra gårdsanknutna funktioner såsom linbastu, tvättplats, vägar mm som fanns vid sekelskiftet 1900 och som krävs för att ge en tidstrogen bild av hur landskapet såg ut vid denna tid.

2024-06-11

435-1705-21

- underhåll och renovering av byggnader sker med utgångspunkt i byggnadernas kulturhistoriska värden med material och metoder som är anpassade för byggnader från tiden kring sekelskiftet 1900.
- nya byggnader och anordningar, som är nödvändiga för besökare, drift och säkerhet i reservatet, anpassas och placeras så att de inte förtar upplevelsen av kulturmiljön.
- förbjuda produktionsskogsbruk men tillåta natur- och kulturvårdande skötselåtgärder som exempelvis plockhuggning, luckhuggning, återskapande av skogsbete, samt friställning av lövträd.
- det biologiska kulturarvet bevaras och utvecklas genom fortsatt och förstärkt hävd
- synliggöra och vid behov återskapa strukturer såsom exempelvis hägnader och markvägar.
- skydda land- och vattenmiljöerna mot exploatering.
- bekämpa främmande arter om de riskerar att skada de värden som reservatet avser att bevara.
- lämpliga åtgärder vidtas för att underlätta allmänhetens friluftsliv i form av fysisk tillgänglighet.
- pedagogisk verksamhet som förtydligar Lilla Äskhults unika historia och förutsättningar men också de starka historiska och landskapliga sambanden med kulturreseptatet Äskhults by. Verksamheten ska anpassas på ett varsamt sätt med hänsyn till de kulturhistoriska värdena.
- främja forskning och kunskapsuppbyggnad om det äldre kulturlandskapet.

Skälen för beslutet

Lilla Äskhult är en liten jordbruksfastighet i norra Hallands skogsbygd med mycket starka kulturhistoriska band med det intilliggande bebyggelsen i kulturreseptatet Äskhult. Formellt och kameralt sett utgör de båda enheterna tillsammans Äskhults by. Drumlinen som dessa båda miljöerna befinner sig på har under lång tid utgjort en attraktiv och sammanhållen odlingsmiljö. Genom att skydda Lilla Äskhult erhålls en skyddad helhet tillsammans med kulturreseptatet Äskhult.

Lilla Äskhults bevarandevärden utgörs huvudsakligen av de kulturhistoriska och biologiska spår som fysiskt illustrerar berättelsen om Lilla Äskhult och som huvudsakligen har fokus på tidsepoken kring sekelskiftet 1900. Lilla Äskhults kulturlandskap och biologiska strukturer har framför allt koppling till, och kan berätta om, de senaste cirka 100 – 150 årens markanvändning.

Tidpunkten sekelskiftet 1900 ska dock uppfattas brett. I vissa fall kan det innebära 1800-talets andra hälft, i andra fall kan det inkludera förhållanden ända fram till 1940-talet. Fokus kommer dock att vara perioden 1900-1920. Den enda kartbild vi har som beskriver Lilla Äskhults markanvändning är häradsekonomska kartan från 1920-talet. Därför kommer denna att utgöra ett viktigt källmaterial både för hur landskapet såg ut

2024-06-11

435-1705-21

på 1920-talet, men också för de tolkningar som hjälper oss att förstå hur landskapet kan ha sett ut strax före denna tid. Valet av tidpunkten har skett mot bakgrund av bebyggelsens och kulturlandskapets karaktär som sätter fokus på de landskapliga förändringar som den agrara revolutionen fört med sig. Den igenväxande hagmarken och bondeskogens karaktär är viktiga beståndsdelar i detta. Den annorlunda tidshorisonten jämfört med det intilliggande kulturreseptatet Äskhult ger en pedagogisk möjlighet för att öka förståelsen för den agrara revolutionens förändringar.

Bebyggelsen och den närmast omgivande inägomarken har en äldre, agrar karaktär och kan sägas återspegla en ganska typisk miljö från omkring sekelskiftet 1900 vilket stämmer väl med de biologiska värdena. Den timrade linbastun är ett välbevarat exemplar.

Lilla Äskhult kompletterar och förstärker även kulturreseptatet Äskhults berättelse om landskapets historia i denna del av Halland. Vidare tjänar området som en "buffertzön" för det intilliggande reseptatet Äskhult, som har en tydligare museal prägel. I förlängningen underlättar det nya reseptatet även mål- och syftesuppfyllelsen för det tidigare kulturreseptatet Äskhult genom att man här kan möjliggöra nya anordningar och byggnader som är nödvändiga för besökare, drift och säkerhet i byn, som dock ska anpassas och placeras så att de inte förtar upplevelsen av kulturmiljön.

Den delvis dramatiska naturen med branter och tillgång till sjön har också ett högt värde för friluftslivet.

Hot mot befintliga värden är felaktig markanvändning som avverkning och plantering, ytterligare igenväxning samt ej anpassad förändring av bebyggelse. Länsstyrelsen bedömer att kulturmiljön i Lilla Äskhult bäst bevaras genom att området skyddas som kulturreseptat med föreskrifter och skötsel.

Föreskrifter

A. Med stöd av 7 kap. 5 § MB, om inskränkningar i rätten att använda mark- och vattenområden inom reservat, är det utöver vad som annars gäller förbjudet att inom reservatet:

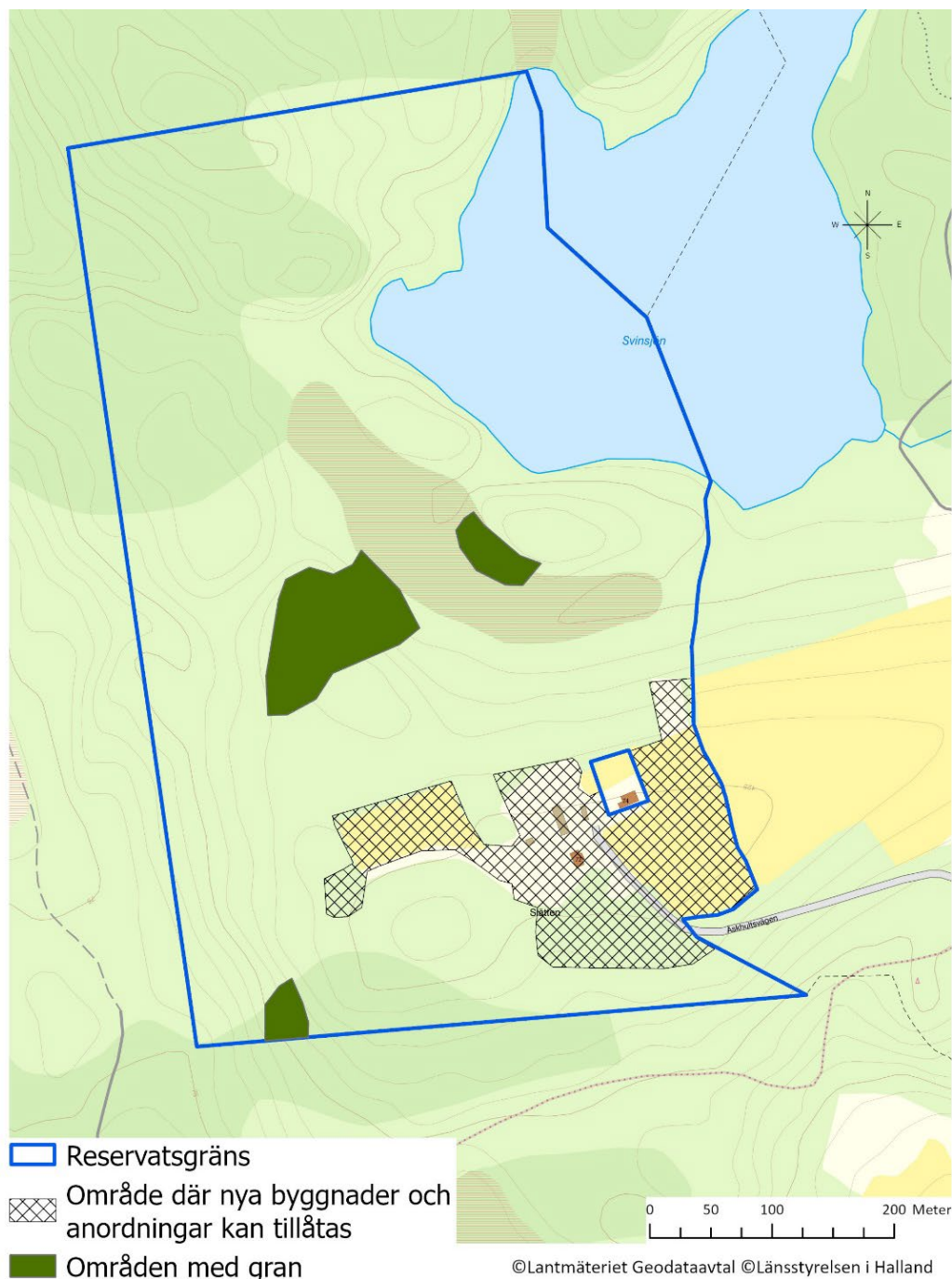
1. anlägga ny väg eller parkeringsplats. Med Länsstyrelsens tillstånd är det dock tillåtet att anlägga vägar och parkeringsplatser i anslutning till byggnader och till skötselintensiva områden.
2. uppföra byggnad, anläggning eller anordning samt att flytta eller riva byggnader. Med Länsstyrelsens tillstånd är det dock tillåtet att uppföra nya byggnader, anläggning eller anordning i syfte att tillgodose behov, som är nödvändiga för besökare och drift, inom markerat område på karta 1. Med Länsstyrelsens tillstånd är det även tillåtet att riva eller flytta ladugården, bygga till eller på annat sätt förändra byggnadernas exteriör och i linbastuns interiör.
3. bredda, räta, hårdgöra eller på annat sätt förändra befintlig väg.
4. uppföra mast eller antenn samt anlägga luft- eller markledning. Med länsstyrelsens tillstånd är det tillåtet att dra ledning till Äskhult 1:2 samt 2:2.
5. anlägga brygga, båthamn eller fast angöringsplats för båt inom berörda delar av Svinsjön.
6. anordna upplag, tippa, övertäcka eller fylla ut mark.
7. borra, spränga, schakta, gräva, markbearbeta eller bedriva täkt.
8. dika, dämma, dikesrensa eller utföra annan åtgärd som kan påverka områdets hydrologi. Med Länsstyrelsen tillstånd är det dock tillåtet att underhålla dike enligt bestämmelserna i 11 kap. 17 § miljöbalken under förutsättning att diket är lagligt anlagt.
9. ta bort, skada eller övertäcka stengärdesgård, odlingsröse eller annan kulturhistorisk lämning.
10. kalka, gödsla eller sprida bekämpningsmedel.
11. plöja, harva eller på annat sätt bryta vegetationstäcket.
12. så in eller plantera växter.
13. utfodra vilt och använda åtel.
14. avverka, gallra, röja, föryngra skog eller på annat sätt påverka vegetationen.
15. ta bort, eller upparbeta dött träd, vindfälle eller döda grövre grenar.
16. framföra motordrivet fordon annat än på bilväg eller parkera annat än på anvisad plats.
17. bedriva jakt

Dessutom är det förbjudet att utan Länsstyrelsens tillstånd:

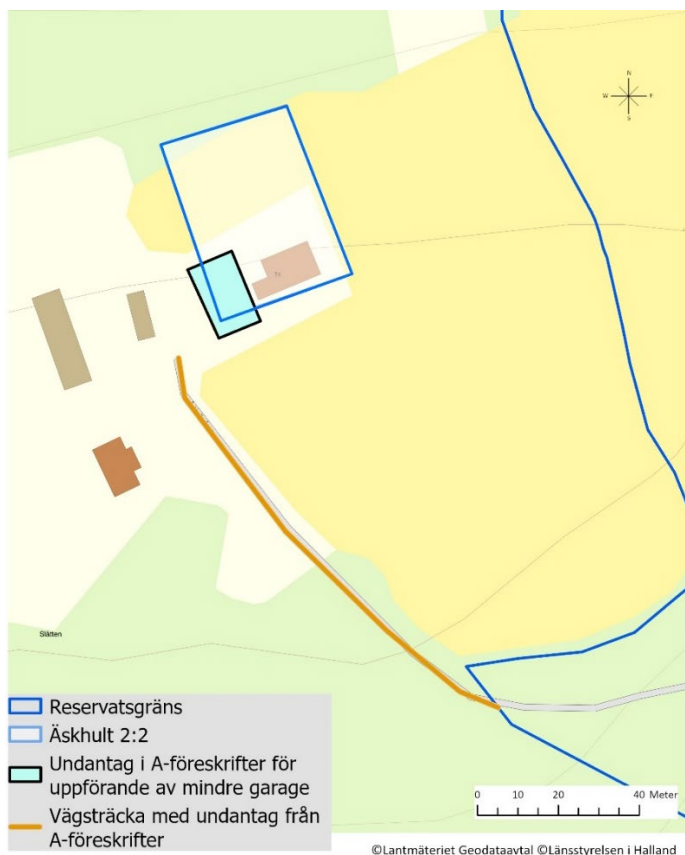
18. utföra undersökningar som innebär markering, insamling, fångst eller annan påverkan på naturmiljön. Detta krav om tillstånd gäller dock inte vid insamling och dödande av ryggradslösa djur om insamlingen krävs för att en säker artbestämning ska kunna ske, den görs manuellt genom plockning, håvning eller motsvarande (alltså ej med fällor) och den görs utan att bark, ved eller andra substrat skadas
19. uppföra stängsel eller annan hägnad
20. sätta upp tavla, affisch, skylt eller göra inskrift

Ovanstående föreskrifter ska inte utgöra hinder för:

- a. förvaltaren av kulturreseptatet, eller den som förvaltaren uppdrar åt, att vidta de åtgärder som behövs för att tillgodose syftet med kulturreseptatet och som framgår av föreskrifterna B 1–15.
- b. markägarens avverkning av gran inom det område som markerats med grönt på karta 1. Vid avverkningen ska lövträd och lövbuskar i största möjliga utsträckning sparas. Körsador ska undvikas.
- c. rivning av det sentida garaget.
- d. anordnande av upplag och kompost inom skrafferat område på karta 1.
- e. användning av bekämpningsmedel mot skadedjur i byggnader och odlingar.
- f. underhåll av den väg som markerats på karta 2, samt de vägar och parkeringsplatser som anläggs med stöd av tillståndsmöjligheten i A1, under förutsättning:
 - att det sker med material som till färg, form och funktion liknar naturgrus från trakten
 - att inget material tillförs området som kan innehålla för området främmande arter eller förorenande ämnen.
- g. underhåll av brunn och vattenledning som hör till officialservitut 1384-83/29 och avtalsservitut D201800029692:1.1 (kraftledning), se karta 3 och 4.
- h. att underhåll av väg som hör till officialservitut 1384-83/29 får ske efter samråd med förvaltaren av kulturreseptatet. Underhåll få ej ske på ett sätt som ändrar vägens standard.
- i. uppförande av mindre garage/förrådsbyggnad tillhörande Äskhult 2:2 inom markerat område på karta 2 efter tillstånd från Länsstyrelsen.
- j. kalkning i Svinsjön

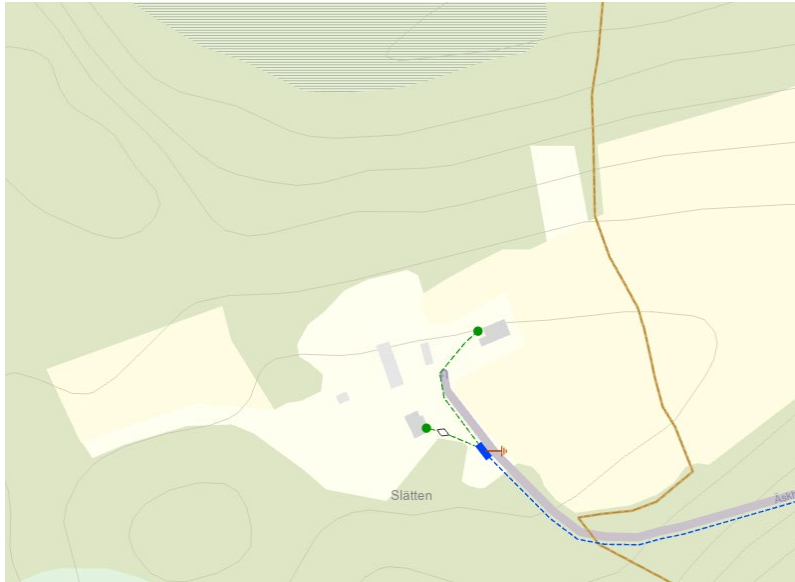
Karta 1. Skrafferad yta utgör område där nya byggnader, anläggning eller anordning, samt parkeringsytor får anläggas om tillstånd ges från Länsstyrelsen. Mörkgröna ytor (gran) får avverkas av markägaren. Åskhult 2:2 som ej ingår i kulturresevatet är avgränsat med ljusare blå linje.

Karta 2. Äskhult 2:2 samt de undantag från A-föreskrifter som rör denna fastighet (se undantagen f) och i) från A-föreskrifterna.)

Karta 3 visar officialservitut 1384-83/29 (väg, brunn och vattenledning) till förmån för Äskhult 2:2, markerat med rött. (Se undantag g) från A-föreskrifterna.) ©Lantmäteriet Geodataavtal ©Länsstyrelsen i Halland

Karta 4. Karta som tillhandahållits av Ellevio AB som visar kraftledning med avtalsservitut D201800029692:1.1 som har undantag g) från A-föreskrifterna. ©Lantmäteriet Geodataavtal ©Länsstyrelsen i Halland

B. För att tillgodose syftet med reservatet förpliktigas med stöd av 7 kap. 6 § MB ägare och innehavare av särskild rätt till fastigheten att tåla åtgärder inom området enligt följande:

1. utmärkning av kulturresevatets gränser
2. anläggning och underhåll av friluftslivsanordningar exempelvis vindskydd, toaletter, markerade stigar och informationsskyltar
3. underhåll av byggnader utifrån byggnadernas kulturhistoriska värden förutom när det gäller att riva, flytta, bygga till eller på annat sätt förändra byggnadernas exteriör och linbastuns interiör.
4. återställa och vårda historiska vägar som försvunnit under 1900-talet.
5. täkt av grus för husbehov.
6. anläggning och skötsel av köks- och prydnadsträdgårdar samt föryngring av fruktträd och bärbuskar
7. sådd och plantering av lövträd/buskar, samt stängsel mot vilt.
8. betesdrift, stängsling, slåtter, fagning, torkning av hö på plats, tillförsel av hö,

2024-06-11

435-1705-21

stubbrytning, bränning, hamling, stubbskottsbruk samt grävning och markbearbetning vid exempelvis odling i lindor.

9. natur- och kulturvårdande skötsel i form av fällning, röjning, frihuggning, plockhuggning, luck- och blädningshuggning, ringbarkning, veteranisering, katning, skapande av död ved.
10. åkerbruk som innefattar jordbearbetning, gödslning och vid behov kalkning, odling av (i huvudsak) tidstypiska grödor och insådd av traditionella åkerogräs, skörd samt hävd av åkerrenar och småbiotoper.
11. hydrologisk återställning.
12. undersökningar och dokumentation av kulturvärden, friluftsliv, mark, vatten samt växt-, svamp- och djurliv
13. bekämpning av främmande arter
14. utsättning av hotade arter om det behövs för att stärka artens möjlighet till långsiktig överlevnad i länet.
15. naturvårdande jakt.

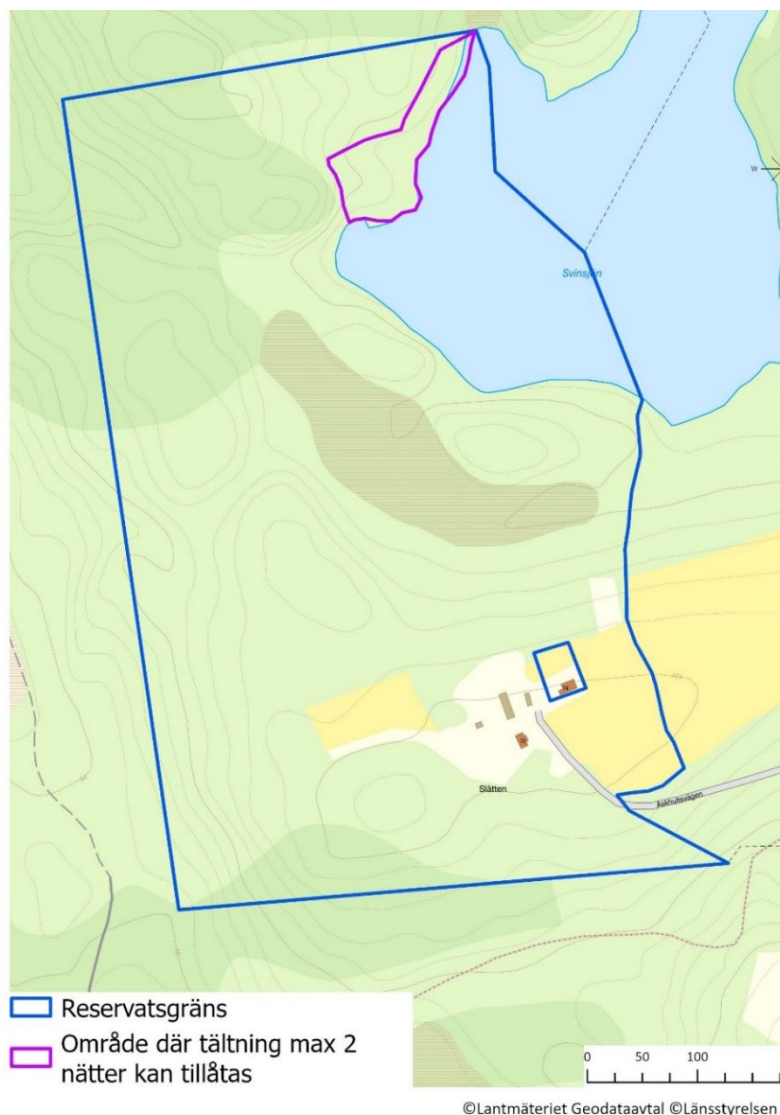
C. Ordningsföreskrifter om rätten att färdas och vistas inom naturreservat samt om ordningen i övrigt inom naturreservat (7 kap. 30 § miljöbalken och 22 § förordningen [1998:1252] om områdesskydd enligt miljöbalken m.m.)

Inom kulturresevatet är det förbjudet att:

1. framföra motordrivet fordon annat än på bilväg eller parkera annat än på anvisad plats.
2. cykla annat än på bilväg.
3. ha husvagn eller husbil parkerad i resevatet kl. 22-06.
4. tälta annat än på anvisad plats och då i högst två nätter i följd, se karta 5.
5. ha hund okopplad.
6. elda annat än på anvisade platser.
7. skada levande eller döda träd, buskar och grenar.
8. skada, plocka eller samla in växter, mossor, lavar eller svampar annat än enstaka exemplar. Det är dock tillåtet att plocka matsvamp och bär.
9. sätta upp tavla, affisch, skylt, snitsel eller göra inskrift.

Dessutom är det förbjudet att utan Länsstyrelsens tillstånd:

10. anordna lägerverksamhet, tävlingar eller andra arrangemang.
11. inplantera för området främmande arter.
12. utföra undersökningar som innebär markering, insamling, fångst eller annan påverkan på naturmiljön. Detta krav om tillstånd gäller dock inte vid insamling och dödande av ryggradslösa djur om insamlingen krävs för att en säker artbestämning ska kunna ske, den görs manuellt genom plockning, håvning eller motsvarande (alltså ej med fällor) och den görs utan att bark, ved eller andra substrat skadas.

Karta 5. Kartan visar var tältning enligt C-föreskrifterna är tillåten, dock max två nätter i rad.

Upplysningar:*Om föreskrifterna*

A-föreskrifterna gäller för åtgärder och verksamheter som genomförs med stöd av äganderätt eller andra juridiska rättigheter, t.ex. nyttjanderätt och servitut. I det fall en åtgärd som enligt lag enbart får utföras av en rättighetsinnehavare, utförs av en person som saknar rättighet, omfattas denna person av de förbud som meddelas i A-föreskrifterna. Således gäller A-föreskrifterna till exempel för alla personer som röjer sly eller avverkar i reservatet, eftersom en sådan åtgärd endast får utföras av rättighetsinnehavare (eller av annan efter medgivande från rättighetsinnehavare).

C-föreskrifterna gäller för allmänheten. Föreskrifterna riktar sig även till markägaren och andra med särskild rätt till fastigheten då dessa utövar aktivitet som inte är knutet till dessa rättigheter.

Länsstyrelsen vill upplysa om att föreskrifterna enligt 7 kap. 30 § miljöbalken (C-föreskrifterna) träder i kraft 6 juli 2024, oavsett om beslutet överklagas.

Förbudet mot eldning annat än på anvisad plats innebär att fasta bränslen (ved, kol) endast får användas på iordningställda grillplatser. Man får inte elda med grenar, stammar och kottar från reservatet eftersom dessa har betydelse för områdets djur, växter och svampar. Campingkök som drivs med gas eller flytande bränsle får användas i hela reservatet, om dessa används på ett brandsäkert sätt.

Andra bestämmelser

Länsstyrelsen erinrar även om att andra lagar, förordningar och föreskrifter än reservatsföreskrifterna gäller för området. Av särskild betydelse för syftet med reservatet, eller som ett komplement till föreskrifterna är bland andra:

2 kap. 1, 6-8 §§ kulturmiljölagen (1988:950), fornlämningar

De fornlämningar som återfinns inom reservatet är skyddade enligt lag. Det är förbjudet att utan tillstånd rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt ändra eller skada en fornlämning. Riksantikvarieämbetet och Länsstyrelsen får vidta de åtgärder som behövs för att skydda, vårda och undersöka en fornlämning.

7 kap. 11 §§ miljöbalken, förordning om områdesskydd enligt miljöbalken m.m., generellt biotopskydd

Vissa biotop typer i jordbrukslandskapet har ett generellt skydd mot åtgärder och verksamheter som kan skada naturmiljön. De aktuella biotop typerna är alléer, källor

2024-06-11

435-1705-21

med omgivande våtmarker, odlingsrösen, pilevallar, småvatten och våtmarker, stenmurar och åkerholmar.

7 kap. 13-18h §§ miljöbalken, strandskyddsbestämmelser

Strandskyddsområde berör de delar av reservatet som ligger inom 100 meter från sjöar och vattendrag. Strandskyddsbestämmelsernas syfte är att trygga förutsättningarna för allmänhetens friluftsliv samt att bevara goda livsvillkor på land och i vatten för djur- och växtlivet. Åtgärder som kan skada eller motverka syftet med strandskyddet är förbjudna.

11 kap. miljöbalken, vattenverksamhet, samt lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet.

Med vattenverksamhet avses bland annat uppförande, ändring, lagning och utrivning av dammar, bortledande av vatten från eller grävning och rensning av vattenområden samt andra åtgärder i vattenområden om åtgärden syftar till att förändra vattnets djup eller läge. Även åtgärder som utförs för att avvattna mark eller som utförs för att sänka eller tappa ur ett vattenområde eller skydda mot vatten, när syftet med åtgärden är att varaktigt öka en fastighets lämplighet för ett visst ändamål är att betrakta som vattenverksamhet (markavvattning).

1 § terrängkörningslagen (1975:1313) och terrängkörningsförordningen (1978:594)

Körning i terräng med motordrivet fordon för annat ändamål än jordbruk eller skogsbruk är, med vissa undantag, förbjuden.

4-9 §§ artskyddsförordningen (2007:845), fridlysta arter

Många arter är fridlysta. Det innebär att djuren och växterna inte får skadas eller störas, och i många fall även att fortplantningsområden och viloplatser är skyddade. Alla fåglar, groddjur, kräldjur, fladdermöss samt orkidéer är fridlysta, och dessutom ett urval av andra organismer. Flodpärlmussla är fredad enligt förordningen om fisket, vattenbruket och fiskerinäringen (SFS 1994:1716).

12 kap. 6§ miljöbalken

För verksamheter och åtgärder som kan ändra naturmiljön väsentligt krävs samråd med Länsstyrelsen, i de fall verksamheten eller åtgärden inte omfattas av tillståndsplikt eller anmälningsplikt enligt miljöbalken. Inom reservat kan t ex underhåll av ledningsgator eller vägar omfattas av samrådsplikt.

Artikel 7 i Europaparlamentets och Rådets Förordning (EU) nr 1143/2014 om förebyggande och hantering av introduktion och spridning av invasiva främmande arter:

Invasiva främmande arter av unionsbetydelse får inte avsiktligt tillåtas reproducera sig, växa eller odlas.

Hur man överklagar

Eventuellt överklagande skickas till halland@lansstyrelsen.se eller Länsstyrelsen, 301 86 Halmstad. Ange vilket beslut som överklagandet gäller, t.ex. genom att ange diarienumret. Skriv också vilken ändring som begärs.

För att överklagandet ska kunna prövas måste det komma in till Länsstyrelsen senast den 5 juli 2024. Om den som överklagar är en part som företräder det allmänna, ska överklagandet dock ha kommit in inom tre veckor från den dag då beslutet meddelades.

Länsstyrelsen skickar överklagandet vidare till Regeringen för prövning.

Kungörelse av beslut

Detta beslut kommer att kungöras i ortstidning och i länets författningssamling enligt 27 § förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt MB m.m.

Beslutet hålls tillgängligt på Länsstyrelsen i Hallands län och Länsstyrelsens hemsida www.lansstyrelsen.se/halland.

Uppgifter om reservatet

Namn	Lilla Äskhult
Kommun	Kungsbacka
Distrikt	Förlanda
Fastighet	Äskhult 2:1,
Servitut och andra rättigheter	Gemensamhetsanläggningen Skog GA:1, officialservitut 1384-83/29 (väg, brunn och vattenledning) till förmån för Äskhult 2:2 samt avtalsservitut D201800029692:1.1 (kraftledning) till förmån för Hammarö 14:3 (Ellevio AB).
Naturvårdsregister-ID:	2061941
Areal	33,7 hektar varav vatten 4,3 hektar
Lägesbeskrivning	Ca 3,3 km väster om Förlanda kyrka intill kulturreseptatet Äskhults by.

2024-06-11

435-1705-21

Mittkoordinater enligt E 336342
SWEREF99TM N 6368265

Markägare Väst kuststiftelsen
Förvaltare Väst kuststiftelsen

Beskrivning av området

Området utgör ett s.k. ”systerreservat” till kulturreseptatet Äskhult. Äskhult inrättades som kulturreseptat 2004, då hade det varit naturreservat sedan 1997. Lilla Äskhult och det intilliggande reservatet Äskhult utgör tillsammans det ursprungliga kamerala *Äskhults by*. För tydlighetens skull kommer i det följande det intilliggande kulturreseptatet Äskhult kallas Stora Äskhult för att särskilja det från Lilla Äskhult.

Lilla Äskhult är en liten jordbruksfastighet i norra Hallands skogsbygd med gamla anor. Det finns ett värdefullt biologiskt kulturarv i den gamla inägomiljön knutet till träd och buskar som präglats av ljusa förhållanden och hävd i form av bete. I övrigt består området till stora delar av självföryngrad blandskog på den tidigare öppna utmarken och de tidigare slagna ängarna. Trots igenväxningen är karaktäristiska element från tiden efter de stora jordbruksreformerna som genomfördes här under tidigt 1900-tal bibehållna. Skogen är relativt omväxlande och består till övervägande del av äldre, spontant uppkommen skog med en rik blandning av trädslag. Flera äldre exemplar av bok och tall men även gran och ek, vittnar om en tid med mer öppna förhållanden.

Det kulturhistoriska innehållet på Lilla Äskhult kontrasterar delvis mot situationen i Stora Äskhult. Lilla Äskhults bebyggelse ligger på bergklacken vid drumlinens ”stötsida”. Detta innebär att fastigheten till delar har en småbruten yngre karaktär men den ingår också i den långvarigt brukade miljö på drumlinens läsida som präglar Stora Äskhult.

Bebyggelsen och den närmast omgivande inägomarken har äldre, agrar karaktär och kan sägas återspegla en ganska typisk miljö från omkring sekelskiftet 1900.

Ärendets handläggning

Frågan om att införliva Lilla Äskhult till kulturreseptatet Äskhult har diskuterats kontinuerligt i bland annat skötselrådet för Äskhult sedan kulturreseptatet skapades 2004. Anledning därtill var att Lilla Äskhult sågs som den saknade pusselbiten i Äskhults kulturhistoriska berättelse men också för att man behövde utrymmen där för att möjliggöra det museala Stora Äskhult. Skötselrådet utgörs av representanter för

2024-06-11

435-1705-21

Kungsbacka kommun, Västkoststiftelsen, Hallands kulturhistoriska museum samt Länsstyrelsens enheter för naturvård och kulturmiljövård.

Under 2019 utarbetades en ny vision för kulturreseptatet Äskhult som sträcker sig fram till 2025. Här anges tydliga målsättningar för bebyggelse och landskap, samt pedagogisk och publik verksamhet m.m. fram till 2025. Samtliga berörda parter har i visionsarbetet uttryckt både behovet och ambitionen att inbegripa lilla Äskhult till kulturreseptatet Äskhult och ta ett samma gemensamt ansvar för detta.

Under 2020/21 fördes samtal mellan tidigare markägare samt Västkoststiftelsen samt tidiga samråd mellan Länsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet och 2022 köptes slutligen fastigheten in av Västkoststiftelsen.

13 december 2023 skickades förslag till beslut om bildande av kulturreseptatet Lilla Äskhult på remiss till Kungsbacka kommun, Sveriges geologiska undersökning (SGU), Skogsstyrelsen, Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet, Jordbruksverket, Trafikverket, Naturskyddsföreningen Kungsbacka, Hallands botaniska förening, Göteborgs ornitologiska förening, Hallands naturskyddsförening, Jägareförbundet Halland, LRF Halland, Mellersta Götalands Jordägareförbund, Västkoststiftelsen, Institutionen för kulturvård på Göteborgs Universitet, STF Kungsbacka Varberg, Fjärås hembygds-gille, Förlanda hembygdsförening, Naturred Fjärås Bräcka.

Föreläggande har även skickats till markägare till Äskhult 2:2, Ellevio AB, Skogs samfällighetsförening samt Västkoststiftelsen.

Yttranden över remissen inkom från Trafikverket, Ellevio AB, Sveriges geologiska undersökning, Förlanda hembygdsförening, Hallands botaniska förening, Borås stad, Axtorps jaktlag, Göteborgs universitet, Skogsstyrelsen, Riksantikvarieämbetet och Kungsbacka kommun. Yttrande kom även genom föreläggandet från markägaren till Äskhult 2:2 samt Ellevio AB.

Följande ändringar har gjorts i beslut eller skötselplan till följd av yttrandena:

- Karta 4 i beslutet har lagts till för att tydliggöra sträckningen av Ellevio AB's kraftledning.
- Förlanda hembygdsförening upptäckte att ordet torp använts felaktigt vilket har korrigerats.
- Borås stad hade en synpunkt om att Svinsjön som ingår i Rolfsåns avrinningsområde där Borås stad är huvudman för kalkning. För att inte hindra detta har A-föreskrift 10 korrigerats något. Borås stad noterade även att det inte var tillåtet att plocka bär enligt C-föreskrifterna. Detta hade fallit bort, men är nu korrigerat. Man påpekade även att tillgänglighetsaspekter borde omnämnas, vilket har förtydligats i skötselplanen.

2024-06-11

435-1705-21

- De rader som beskriver val av tidpunkt i rubriken *Syfte* har enligt Riksantikvarieämbetets förslag flyttats till *Skäl för beslut* då detta renodlar syftesbeskrivningen bättre. Riksantikvarieämbetet noterade även att tillgänglighetsarbetet i reservatet bör utvecklas, vilket har gjorts enligt ovan. Man noterade också att skötselplanen inte hade en utarbetad plan för dokumentation av restaureringsåtgärder, vilket har korrigerats.
- Kungsbacka kommun noterade att skrivning om biotopskydd inte fanns med under rubriken ”Andra bestämmelser”. Denna bestämmelse brukar inte medtas i reservatsbeslut men efter övervägande har vi nu tagit med den.

I bilaga 3 finns alla yttranden och Länsstyrelsens kommentarer till dessa.

Länsstyrelsens bedömning

Länsstyrelsens bedömning är att kulturresevat är den skyddsform som passar bäst för Lilla Äskhult och att området, förutom bärande sitt eget kulturhistoriska värde, även kommer att utgöra en viktig förstärkande del för Stora Äskhult. Lilla och Stora Äskhult har mycket starka kulturhistoriska band vilket kan förväntas skapa stora mervärden för den kulturhistoriska helheten och förtydliga samband i både tid och rum. Lilla Äskhult kompletterar och förstärker berättelsen om landskapets historiska markanvändning i denna del av Halland. Det pedagogiska mervärdet är i detta sammanhang betydande. Den delvis dramatiska naturen med branter och tillgång till sjön har också ett högt värde för friluftslivet.

Det biologiska kulturarvet som framför allt finns kring de öppna markerna, i våtmarkerna och till viss del i skogsmarken har stor betydelse för bevarandevärdena sett både ur ett kulturhistoriskt perspektiv och för bevarande av biologisk mångfald.

Lilla Äskhult utgör tillsammans med Kulturresevatet Äskhult riksintresse för kulturmiljövård (N 11). Riksintressets motivering syftar på kulturresevatet Äskhult och fokuserar på odlingslandskapet före den agrara revolutionen. Riksintressets värde kommer att fördjupas och breddas i och med reservatsbildningen Lilla Äskhult och dess inriktning.

Beslutets förenlighet med riksintressen, planer och områdesbestämmelser

Lilla Äskhult med omgivande marker är tillsammans med det befintliga kulturresevatet Äskhult av riksintresse för kulturmiljövården (KN 11).

Reservatsbeslutet är förenligt med hushållningsbestämmelserna i 3 och 4 kap. MB.

2024-06-11

435-1705-21

Länsstyrelsen bedömer att detta beslut är förenligt med en från allmän synpunkt lämplig användning av mark- och vattenresurser samt med den för området gällande översiktsplanen.

Konsekvensutredning vid regelgivning

Enligt 4 § förordningen (2007:1244) om konsekvensutredning vid regelgivning, ska länsstyrelsen vid beslut om ordningsföreskrifter formulerade med stöd av 7 kap. 30 § MB göra en konsekvensutredning av kostnadsmässiga och andra konsekvenser i den omfattning som behövs. Enligt 5 § samma förordning kan länsstyrelsen, om den bedömer att det saknas skäl att genomföra en konsekvensutredning, besluta ordningsföreskrifter utan att göra en konsekvensutredning.

Länsstyrelsen bedömer att det saknas skäl att genomföra en konsekvensutredning av de ordningsföreskrifter som beslutas i detta ärende.

Intresseprövning

Länsstyrelsen anser, vid en intresseprövning enligt 7 kap. 25 § miljöbalken, att avgränsningen av området och föreskrifternas utformning i detta beslut innebär en rimlig balans mellan de värden som skall skyddas och det intrång detta innebär för enskilds rätt att använda mark och vatten.

Deltagande i beslutet

Detta beslut har fattats av landshövding Anders Thornberg. I beslutet deltog även länsråd Lovisa Ljungberg.

I handläggningen av ärendet deltog även lantbruksdirektör Kristin Ovik, länsarkitekt Cecilia Engström, länsantikvarie Emma Östlund, naturvårdshandläggare Mattias Lindström och antikvarie Jenny Nord. Den sistnämnda har varit föredragande.

Anders Thornberg
Landshövding

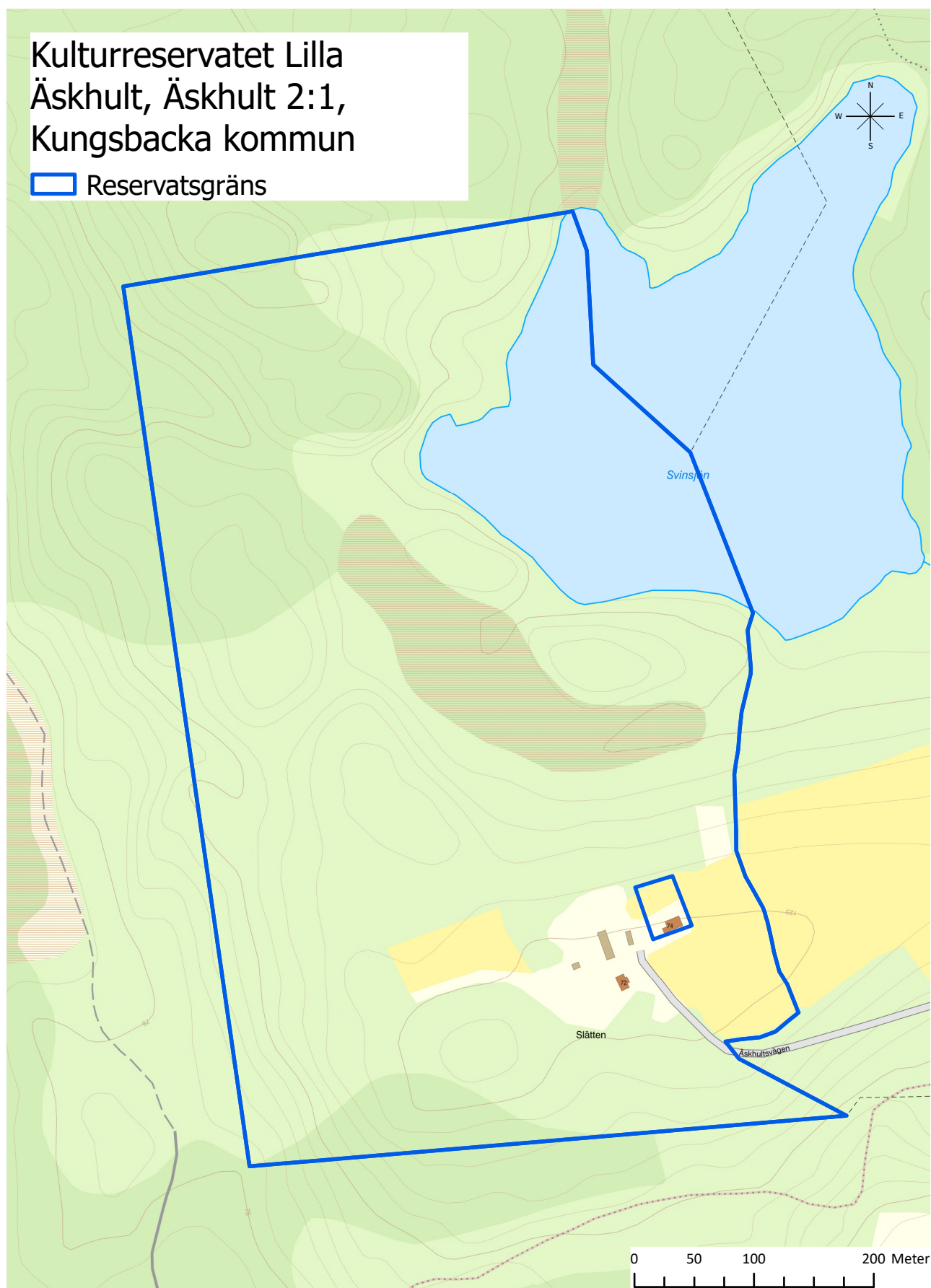
Jenny Nord
Antikvarie

Bilagor

1. Karta
2. Skötselplan
3. Sammanställning av inkomna remissvar

Så här hanterar vi dina personuppgifter

Information om hur vi hanterar dessa hittar du på www.lansstyrelsen.se/dataskydd.

Skötselplan

Kulturreservatet Lilla Äskhult

LÄNSSTYRELSEN
HALLANDS LÄN

Förord

Skötselplanen riktar sig främst till reservatets förvaltare och är utformad så att syftet med reservatet ska kunna uppnås. Reservatet är indelat i skötselområden, och i varje skötselområde beskrivs hur området ser ut idag, vilka kvaliteter man vill ha, och vilka åtgärder som kan behövas. Skötselplanen har en hög ambitionsnivå, men då förvaltarens resurser styrs av politiska beslut är det inte säkert att alla åtgärder kan genomföras. Till hjälp för förvaltaren har därför en prioritering av åtgärderna gjorts.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Syftet med kulturreseptatet	4
2. Beskrivning av området.....	5
2.1 Övergripande.....	5
2.2 Historisk beskrivning.....	6
2.3 De historiska kartorna	8
2.4 Biologiskt kulturarv	11
3. Bevarandevärden	12
3.1 Kulturhistoriska värden	13
3.2 Biologiska värden	19
3.3 Friluftslivets värden	22
4. Allmänna riktlinjer för vård och förvaltning	22
4.1 Skötselråd	22
4.2 Vårdplaner, utredningar och expertmedverkan	23
4.3 Verksamhetens äkthet.....	23
4.4 Skötsel och biologisk mångfald	24
4.5 Betesdjur	25
4.7 Tåkt, upplag och kompost	27
4.8 Jakt	27
4.9 Anordningar för besökare och publik verksamhet	27
4.10. Åskhult 2:2.....	28
5. Kulturreseptatets byggnader, gamla och nya.....	28
6. Kulturlandskapets skötselområden. Beskrivning, mål och åtgärder.	34
6.1 Skötselområde A: Åker, äng och gårdsnära ytor.....	34
6.3 Skötselområde B. Den gårdsnära lövhagmarken	37
6.4 Skötselområde C, den f.d. sidvallsängen	39
6.5 Skötselområde D, den norra lövhagmarken.....	41
6.6 Skötselområde E, den tidigare utmarken	42
7. Anordningar för besökare och publik verksamhet.....	44
8. Sammanfattning och prioritering av planerade skötselåtgärder i markerna.....	46
Referenser	47

Skötselplan för kulturreseptatet Lilla Äskhult i Kungsbacka kommun

1. Syftet med kulturreseptatet

Syftet med kulturreseptatet är att skydda och vårda Lilla Äskhults kulturlandskap med sitt biologiska kulturarv, samt levandegöra och återskapa en helhetsmiljö med gårdsbebyggelse, odlings-, ängs-, betes- och skogsmarker, som det gestaltade sig under den agrara revolutionens slutfas vid sekelskiftet 1900. Vid restaurering ska hänsyn även tas till kulturhistoriska landskapselement och markslag från andra tidsperioder av särskilt intresse.

Kulturreseptatet ska utvecklas till ett besöksmål samt tillgodose behov av områden för friluftsliv inom ramen för bevarande av områdets samlade kultur- och naturvärden.

Syftet ska nås genom att:

- hävden av de olika markslag som fanns i Lilla Äskhult vid sekelskiftet 1900 upprätthålls på rätt plats, och så långt som möjligt med tidsenliga metoder så att det ger en tidstrogen bild.
- återställa eller återskapa markslag, hydrologi och andra gårdsanknutna funktioner såsom linbastu, tvättplats, vägar mm som fanns vid sekelskiftet 1900 och som krävs för att ge en tidstrogen bild av hur landskapet såg ut vid denna tid.
- underhåll och renovering av byggnader sker med utgångspunkt i byggnadernas kulturhistoriska värden med material och metoder som är anpassade för byggnader från tiden kring sekelskiftet 1900.
- nya byggnader och anordningar, som är nödvändiga för besökare, drift och säkerhet i reservatet, anpassas och placeras så att de inte förtar upplevelsen av kulturmiljön.
- förbjuda produktionsskogsbruk men tillåta natur- och kulturvårdande skötselåtgärder som exempelvis plockhuggning, luckhuggning, återskapande av skogsbete, samt friställning av lövträd.
- det biologiska kulturarvet bevaras och utvecklas genom fortsatt och förstärkt hävd
- synliggöra och vid behov återskapa strukturer såsom exempelvis hägnader och markvägar.
- skydda land- och vattenmiljöerna mot exploatering.
- bekämpa främmande arter om de riskerar att skada de värden som reservatet avser att bevara.
- lämpliga åtgärder vidtas för att underlätta allmänhetens friluftsliv i form av fysisk tillgänglighet.

- pedagogisk verksamhet som förtydligar Lilla Äskhults unika historia och förutsättningar men också de starka historiska och landskapliga sambanden med kulturreseptatet Äskhults by. Verksamheten ska anpassas på ett varsamt sätt med hänsyn till de kulturhistoriska värdena.
- främja forskning och kunskapsuppbyggnad om det äldre kulturlandskapet.

2. Beskrivning av området

2.1 Övergripande

Lilla Äskhult med omgivande marker är tillsammans med det befintliga kulturreseptatet Äskhult (som nedan kommer att kallas Stora Äskhult) av riksintresse för kulturmiljövården (KN 11).

Lilla Äskhult är en liten jordbruksfastighet i norra Hallands skogsbygd med mycket gamla anor. De kulturhistoriska sambanden mellan Lilla Äskhult och Stora Äskhult, är starka. Drumlinen¹, som båda miljöerna befinner sig på, har under lång tid utgjort en attraktiv odlingsmiljö som säkerligen redan under förhistorisk tid varit en del av en större odlingsdomän. Kopplingarna mellan Lilla och Stora Äskhult är inte bara av geografisk natur. Historiskt finns här synnerligen starka band. Genom namnen Lilla och Stora Äskhult avspeglas en nära bebyggelsemässig och kameral relation. Båda enheterna uppträder i de äldre jordeböckerna som självständiga skatteenheter. Lilla och Stora Äskhult har tillsammans formellt utgjort Äskhults by.

Det kulturhistoriska innehållet på fastigheten Äskhult 2:1 kontrasterar delvis mot situationen i det intilliggande kulturreseptatet Äskhult. Lilla Äskhults bebyggelse ligger på bergklacken vid drumlinens ”stötsida” medan den östra delen utgör en del av den långvarigt brukade odlingslandskapet på krönet av drumlinryggen. Detta innebär att fastigheten till delar har en småbruten yngre karaktär men den ingår också i den långvarigt brukade drumlinmiljö som präglar Stora Äskhult.

Bebyggelsen och den närmast omgivande inägomarken har äldre, agrar karaktär och kan sägas återspegla en ganska typisk miljö från omkring sekelskiftet 1900. Den timrade linbastun är ett mycket välbevarat exemplar.

Inför reservatsbildningen har en kulturhistorisk utredning och inventering genomförts av Pär Connelid (Connelid 2020) och en inventering av biologiskt kulturarv av Fabian Mebus (Mebus 2020). Även en skadeanalys och kulturhistorisk beskrivning av bebyggelsen har genomförts under 2023. Dessa ligger till grund för nedan historiska genomgång och av beskrivningen av kulturhistoriska och biologiska värden.

¹ En drumlin är en avlång valryggsformad moränbacke som bildats under inlandsisen. Ofta ligger en bergkärna i den ände varifrån isen rört sig med moränbacken som en ”svans” efter sig.

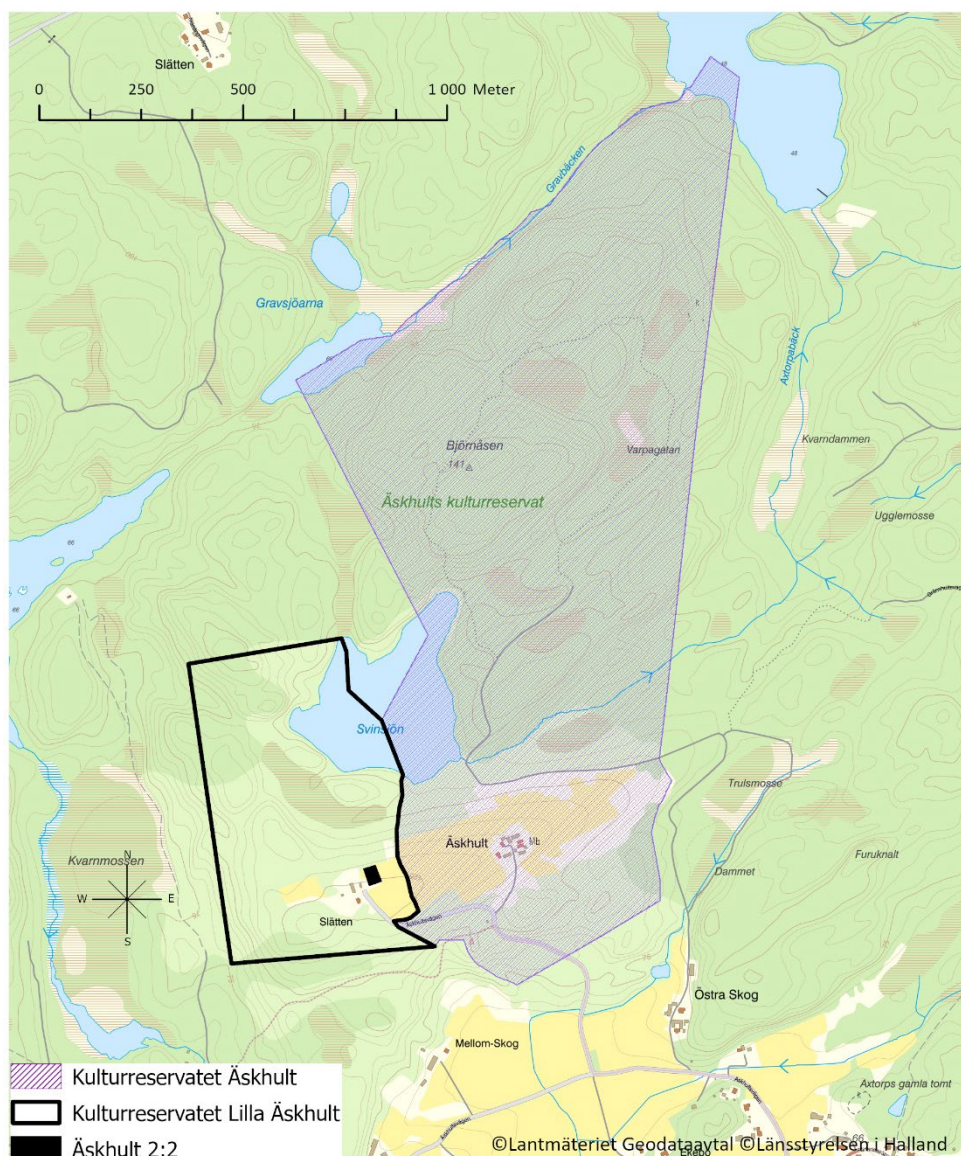

Fig. 1. Kulturresevatet Lilla Åskhult avgränsad med svart linje och intilliggande kulturresevat Åskhult i lila. Sommarstugan Åskhult 2:2 är svartmarkerad.

2.2 Historisk beskrivning

Lilla Åskhult förefaller ända sedan 1500-talet ha utgjort en egen kameral enhet och uppträder därmed självständigt i jordeböckerna (skattelängderna). I den första svenska jordeboken från år 1646 redovisas gården som ett sjättedels hemman, vilket visar att den då betraktades som en ytterst liten enhet. Gården ägdes 1646 av kronan. I samma jordebok noteras granngården Stora Åskhult som ett helt skattehemman. Det är troligt att det bakom beteckningen Escholt i 1592 års danska jordebok, där namnet Åskhult uppträder för första gången, döljer sig två kamerala gårdar: skattehemmanet Stora

Äskhult och kronohemmanet Lilla Äskhult. Det är således dessa båda enheter som historiskt sett – kameralt – utgjort Äskhults by.

Det är svårt att exakt avgöra när Lilla Äskhult etablerades. Äskhult dyker alltså, tillsammans med flera andra gårdar och byar i Förlanda socken, upp första gången i den danska jordeboken från 1592. Det är oklart varför införandet i jordeboken dröjer ända fram till slutet av 1500-talet. Förekomsten av fyra hemmansdelar på Stora Äskhult redan i början av 1600-talet talar rimligen för att en längre tids brukande under 1500-talet eller kanske rent av under 1400-talets senare del. Det har tidigare, bl a utifrån resultaten från pollenanalysen från sedimentet i Svinsjön, antagits att Äskhultsbebyggelsen legat öde en tid under senmedeltidens agrarkris (jfr Connelid 2013). Lilla Äskhults självständiga kamerala status är intressant i detta sammanhang. Den kan inte tolkas på annat sätt än att gården vid någon tidpunkt, när taxeringen ägde rum, verkligen har betraktats som fristående gentemot den övriga bebyggelsen. Det är inte troligt att Lilla Äskhult, som ju 1646 taxerades extremt lågt, skulle ses som en självständig skatteenhet om den varit resultatet av samma process som ledde till tidig hemmansklyvning på granngården. Kanske avspeglas här snarare kamerala förhållanden som ligger före den senmedeltida agrarkrisen? Gården kan ha utgjort ett eget litet hemman före 1350 och tagits upp igen under på 15–1600-talet, strax efter att Stora Äskhult återbesatts och klyvts i flera delar. Dess ursprungliga ägor kan ha varit större men kommit att förminska under ödeläggelsen och den efterföljande hemmansklyvningen på Stora Äskhult. Mot bakgrund av att Lilla Äskhult finns med i 1646 års jordebok och sannolikt även existerade 1592, får vi i nuläget nöja oss med att konstatera att ett återupptagande troligen ägt rum under 1500-talet. Under alla omständigheter bör vi räkna med att östra delen av Lilla Äskhults odlingsmark har samma bakgrund som resten av åkermarken på drumlinen inne på Stora Äskhult-sidan. Den delen som ligger öster om gårdstomten har med andra ord sannolikt odlats under årtusenden och var bland annat föremål för markplanering under tidig medeltid.

Sammanfattningsvis kan Lilla Äskhult hypotetiskt ha tillkommit – och formaliserats som ett eget litet hemman – i samband med att det stora parcellsystemet splittrades upp under 1200-talet (jfr Connelid 2013), därefter övergivits under 1350-talets agrarkris för att sedan återetableras under 1500-talet.

Den första detaljerade beskrivningen av förhållandena på Lilla Äskhult ges i ett s.k. jordrevnings- och avmättningsprotokoll daterat 1687 (akten M1:19 i Lantmäteristytrelsens arkiv). Så här skriver lantmätaren Johan Söderlingh i detta dokument:

”Lilla Eskhult Cronohemman ____ 1/6 Rusthåldh tilldelt, hemmanet blifwit afbrändt för 16 åhr sedan, medlertijd ingen williat antaga och bebyggia för dhes skarpa och ringa Egendomb, uthan Egendommen varit brukat till Stoora Eskhult, af åboen och xx Rusthållaren Anders Annersson ben(ämn)dt hwilcken bebygdt på grunden een Loge, Ladha och fäähuus. Jordeb:räntan är 4 dlr 20 öre”

Av texten framgår alltså att gården brunnit ned strax efter 1670 men att ingen velat återbygga den p g a bristfälliga försörjningsvillkor. Någon fullständig ödeläggelse verkar det dock inte ha varit fråga om. Markerna har brukats vidare mot arrende till

kronan. Den i texten omnämnde Anders Anderssons son Joen flyttade sedermera till Lilla Äskhult som soldat (kavallerist), med underhåll från Stora Äskhult.

Nästa ”ögonvittnesskildring” från gården finns i 1729 års Landsbeskrifning, en för Halland unik inventering av bebyggelse och landskap (dock utan kartor). I likhet med läget på 1680-talet vittnar även denna om svårigheterna att försörja sig på det lilla hemmanet:

”En manhus Byggning brestfällig Qwarn, Himblighus ock portlider intet. I Wthus länga brestfällig. En källgård med Steengierdesgård ingen trä eller Humblegård, gierdesgårdarne består af Sten. Åckeren sandgrusmylla med Sten ock rös utj, gifwer i medellmåttig äring som den förra Eskhullt Engen är myckett mager ock måsig med några biörcker på 7 Hemmanet helt swagt. Skoug betesmarck lika med det förra andra härligheter är härtill intet. Åboen tillkommen för Cavallerie Indellningn blef 1685 ock har städt Rn betalas till Cronan Hemmanet till Rote pr Roterat ock åboen gammal ock fattig”

Här framgår att gärdesgårdarna är byggda i sten, även kring kålgården. Avkastningen på åkrarna är den samma som på Stora Äskhult, vilken anges till ”andra kornet”. Siffran, som innebär att man fick tillbaka dubbelt upp mot vad som såddes (efter att nästa års utsäde frånräknats), ska betraktas som ett medelvärde men är likväl mycket låg och sannolikt något undervärderad. Betesmarken, d v s utmarken närmast runt omkring hemmanet, sägs också vara av samma beskaffenhet som Stora Äskhults: ”mycket mager består af liung och stora berg”. Försörjningsproblemen på Lilla Äskhult framgår med all önskvärd tydlighet i de ovan redovisade källorna. Gården var uppenbarligen väldigt liten och därtill belägen på yttersta delen av den stora drumlinen, där berget går i dagen och med en synnerligen omväxlande, omgivande terräng. Innehavarna av gården har kompletterat jordbruket med andra sysslor. Flera av det sena 1600-talets och 1700-talets arrendatorer var soldater.

2.3 De historiska kartorna

I den kulturhistoriska utredning och inventering som genomförts av Pär Connelid inför reservatsbildningen har en noggrann genomgång av lantmäteriets historiska kartor genomförts (Connelid 2020). Här kommer endast några nedslag att redovisas.

Storskaliga kartor saknas över Lilla Äskhults inägor från tiden före storskiftet. Inte heller karterades gården i samband med skiftet 1825 eftersom de båda Äskhults hemmanen var separerade då. Den äldsta bilden som i varje fall grovt redovisar inägornas utbredning finner vi på storskifteskartan över utmarken från 1799, (se fig. 2). Inägo gränsen kring Lilla Äskhult har här ungefär samma sträckning som på den senare lagaskifteskartan. Svinsjön kallas på dessa kartor för ”Eskhults sjö”. Såväl själva kartbilderna som tillhörande beskrivning tyder på att utmarkerna för lite drygt två hundra år sedan bestod av bergig ljunngmark. Det skogsparti som syns i sydväst kan ha tangerat Lilla Äskhults utmark.

Fig. 2. Utsnitt ur 1799 års storskifteskarta över "Norra utmarken" i Förlanda socken. Akten 13-FÖR-19 i Lantmäterimyndigheternas arkiv.

1859 karterades "skog och utmark" i Förlanda socken i samband med laga skifte (se fig. 3) där ett utsnitt från 1859 års laga skifteskoncept återges. I kartbilden framträder bland annat inägoegränsen, markerad med ett tunt streck som vinklar fram och tillbaka. Den följer en ännu stående stengärdesgård. I södra delen av inägoegränsen finns en liten omsluten yta intill gärdesgården (se blå pil i fig. 3). Denna lilla yta är en kålgård, som fortfarande finns kvar med muren i behåll. Lilla Äskhult saknade förr egen väg. Fram till 1980-talet, då dagens uppfart från Stora Äskhults reservatparkering byggdes, använde man det gamla vägstråket som går genom Äskhult by.

Den första detaljerade kartbilden över Lilla Äskhults inägor återges på 1920-talets häradsekonomiska karta (se fig. 4). Här framträder den tudelning av landskapet, särskilt med avseende på odlingsmarken, som fortfarande präglar miljön. Östra delen domineras av en stor åkeryta som genomkorsas av vägen, belägen på drumlinens översta, relativt flacka del. Nordost om denna finns en liten, fyrkantig åker. Väster om bebyggelsen ligger tre mindre tegar, strax söder om gården en pytteliten yta – kålgården. De gröna fläckarna i anslutning till flera av åkrarna utgör kvarvarande ängsmark. Från gården och norrut leder en väg ned mot mossen.

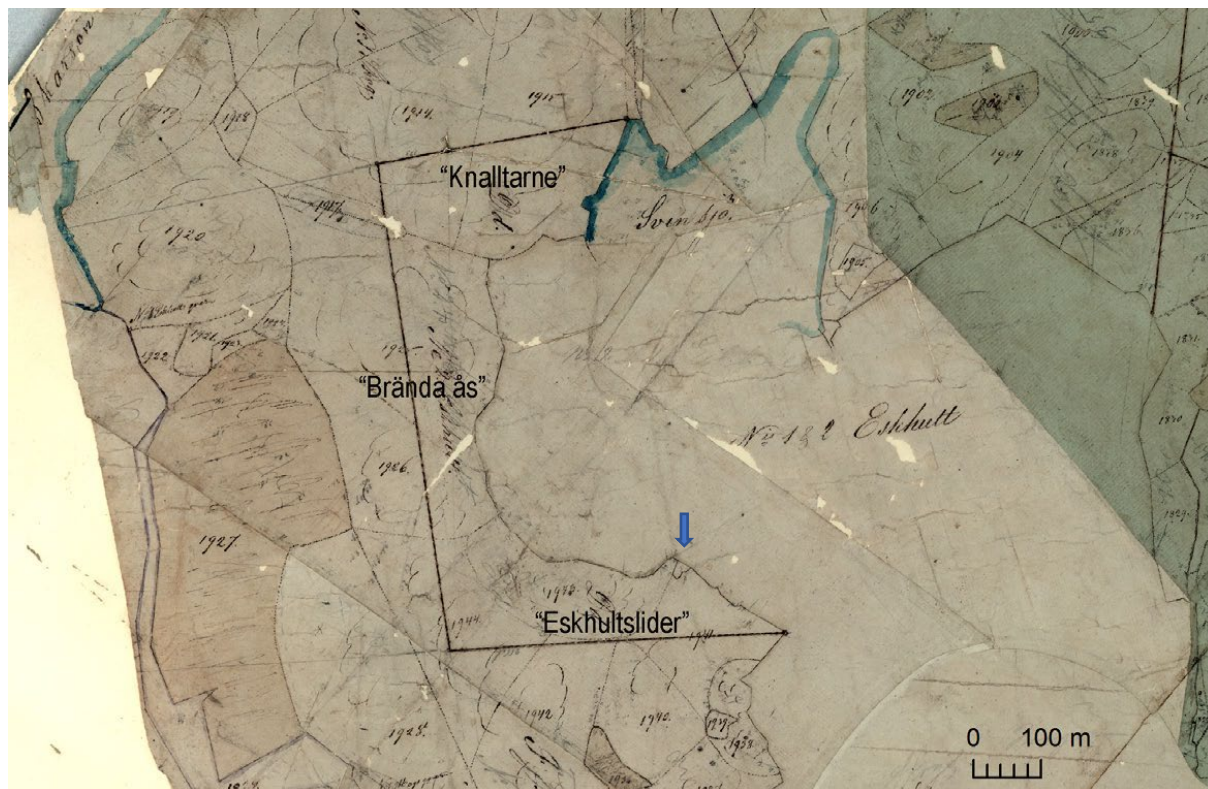

Fig. 3. Utsnitt ur lagaskifteskartan från år 1859, med några marknamn markerade. Akten 13-FÖR-26 i Lantmäterimyndigheternas arkiv.

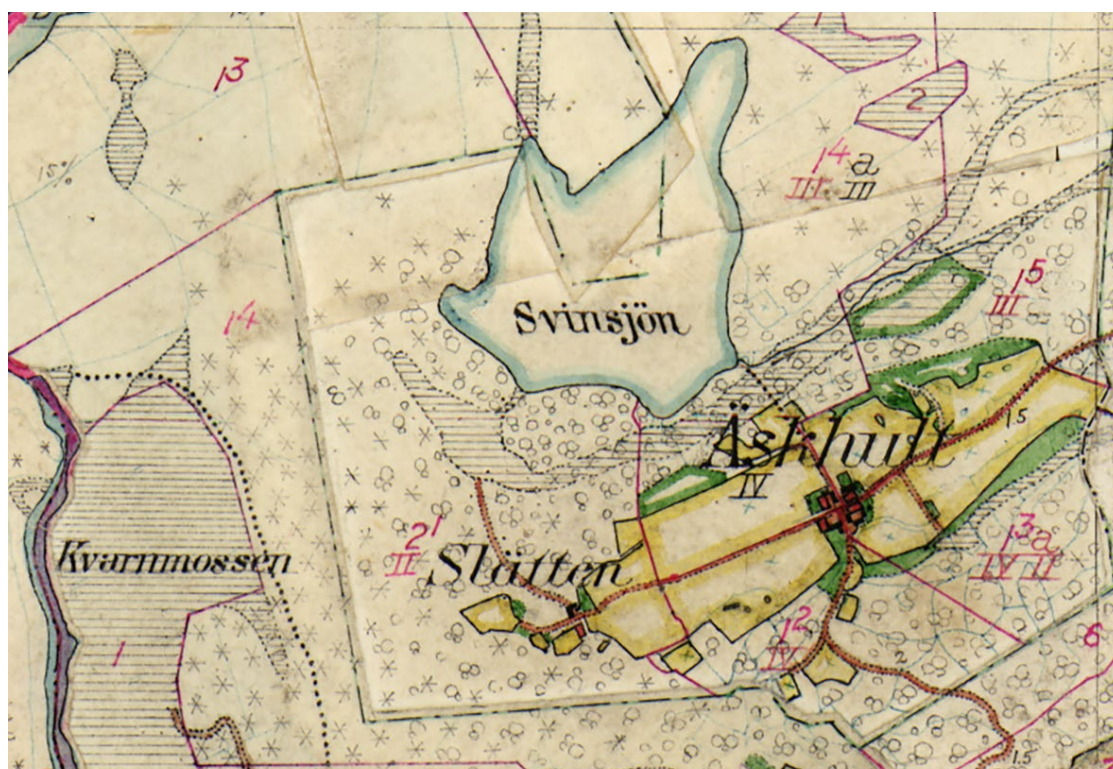

Fig. 4. Lilla Äskhult (Slätten) och Äskhult. Häradsekonomiska kartan, 1920-talet. Akten J112-2-11 i Rikets allmänna kartverks arkiv.

Av särskilt intresse för skötselplanen för Lilla Äskhult är skogens utveckling. Som har framgått av kartmaterialet från 1700-talet till 1920-talet är skogen en tämligen sen företeelse. Vid en jämförelse med Carl Malmströms skogskartor som finns från 1650, 1700, 1850 och 1920 ser man att igenväxningen av ängsmarken och utmarken i området inleds redan under 1800-talet, med all sannolikhet som en direkt följd av jordbrukets rationaliseringar.

2.4 Biologiskt kulturarv

Det biologiska kulturarvet utgörs av all den natur som berättar om kultur och som vi av olika anledningar tillmäter ett kulturhistoriskt värde. Allt från enskilda trädindivider till hela landskap kan förmedla historier om människans närvaro. Inför reservatsbildningen har en inventering av det biologiska kulturarvet genomförts på Lilla Äskhult av Fabian Mebus (Mebus 2020).

Det biologiska kulturarvet på fastigheten berättar om ett mer öppet landskap som är under tämligen kraftig igenväxning. På hela den undersökta fastigheten finns tydliga spår av mänsklig verksamhet. Vissa av spåren, till exempel barrträdsplanteringar, kan betecknas som sentida biologiska kulturspår utan kulturhistoriska eller biologiska värden. Andra spår, bland annat äldre spärrgreniga träd och örtrika vegetationstyper, kan betecknas som biologiskt kulturarv och berätta om den förindustriella, äldre markanvändningen. På Lilla Äskhult finns det biologiska kulturarvet framför allt kring de öppna markerna, i våtmarkerna och i delar av den äldre skogen som inte påverkats av rationellt skogsbruk.

Ljusträd: I skogen finns många träd som indikerar ljus och öppenhet, det vill säga att trädskiktet tidigare varit mycket glesare, förmodligen till följd av bete och plockhuggning. Det finns många sådana exemplar främst av bok och tall, men även gran och ek. Flera av träden står längs stenmurar, bl.a. längs den gamla gränsen mellan inägo- och utmark.

Brynträd - asymmetriskt greniga träd: På några ställen finns äldre asymmetriska träd med grenar bara på ena sidan av stammen. Träd som vuxit upp i gränsen mellan sluten skog och öppen mark uppvisar ofta spärrgrenighet på den sida av stammen som varit exponerad mot den öppna marken. Enstaka sådana träd finns både i närheten av dagens övergångszoner mellan skogsmark och öppen mark och i den äldre skogen, till exempel kring myren.

Beskurna eller skadade träd: På fastigheten saknas spår av hamlade träd eller träd som är påverkade av stubbskottsbruk.

Betespåverkade träd: Flera av de äldre bokarna uppvisar knotighet och förtjockningar vid basen, vilket kan vara tecken på tidigare betespåverkan.

Vårdträd: På gårdsplanen står en stor, spärrgrenig ask som förmodligen är det äldsta trädet på hela fastigheten.

Pionjärträd: I den äldre skogen finns på flera ställen en relativt rik inblandning av så kallade pionjärträd, t.ex. äldre tall, ek och björk. Förekomst av sådana träd visar att trädskiktet tidigare varit mycket gles eller att marken till och med varit helt öppen. Pionjärträden kan inte föryngras i dagens täta skog.

Lågträd och buskar i brynmiljöer: Lågvuxna trädslag som har stått öppet saknar oftast förmåga att konkurrera med höga skogsträd om ljuset. På Lilla Äskhult finns sådana träd endast i brynmiljöer nära den öppna åkermarken. Här finns exemplar av vildapel, rönn, oxel, sälj och pelarformade enbuskar, men inga av dem är anmärkningsvärt gamla.

Äldre buskar som indikerar långvarig ljuskontinuitet: I skogsmarken finns på flera ställen skelett av yngre och äldre enbuskar. Flertalet buskar, särskilt enbuskar, är anpassade till en ljus eller halvskuggig miljö i öppna marker eller bryn. Buskarna dör när trädskiktet sluter sig, men just enbuskar kan stå kvar mycket länge efter sin död. De indikerar då att trädskiktet tidigare varit betydligt glesare.

Öppna våtmarker som normalt skulle varit beskogade: Det finns en större och en mindre våtmark som delvis är igenväxta med yngre tall och björk men som fortfarande uppvisar ett glesare trädskikt och en tydligare utpräglad gräs- och starrdominerad vegetation än vad som skulle kunna förklaras av naturliga skäl. Öppenheten och vegetationen tyder på tidigare slätter och bete.

Äldre stubbar: Spridd i den äldre skogen finns stubbar efter grova träd, bland annat ek och bok. Detta visar att trädkontinuiteten kan vara längre än vad de äldsta idag levande träden på fastigheten indikerar.

Vegetationstyper: Generellt finns väldigt lite kvar av arter och vegetationstyper som indikerar tidigare betes- eller slätterhävud. Ett undantag är fläckar med gräs- och örtrik vegetation på de små ytorna av före detta slättermark i anslutning till gårdsmiljön. Dessa ytor var markerade som ängsmark på häradskartan (1920-tal). Här växer bland annat ängsvädd och liten blåklöcka.

Arter på kulturvirke som indikerar ålder och kontinuitet: På linbastun finns rika förekomster av lavar på gammalt timmer som vittnar om att byggnaden har stått på platsen mycket länge. I skogen finns också på ett fåtal ställen gamla stängselstolpar med spår efter taggtråd. Även dessa trästolpar uppvisar rik påväxt av lavar.

3. Bevarandevärden

De bevarandevärden som lyfts här utgörs av de kulturhistoriska och biologiska spår som fysiskt illustrerar berättelsen om Lilla Äskhult och som huvudsakligen har fokus på den tidsepok som avses att avspelas, nämligen kring sekelskiftet 1900. Lilla Äskhult innehåller biologiska strukturer som framför allt har en koppling till, och kan berätta om de senaste cirka 100 – 150 årens markanvändning. De kulturhistoriska spåren har dock ett större tidsdjup och omfattar huvudsakligen tiden från medeltid och framåt.

Lilla Äskhult ligger i direkt anslutning till det kulturreseptatet Äskhult och utgör historiskt den saknade delen av byn. Därför kompletterar och förstärker Lilla Äskhult den sammanlagda berättelsen om landskapets historiska markanvändning i denna del av Halland.

Det delvis dramatiska landskapet med branter och tillgång till sjön har också ett högt värde för friluftslivet.

Fig. 5. Det dramatiska landskapet nära sjön.

3.1 Kulturhistoriska värden

Bebyggelsen

Lilla Äskhult-bebyggelsen har sannolikt legat på samma plats sedan åtminstone 1500-talet. Den utgörs av sammanlagt fem byggnader: boningshuset, ladugården, två mindre uthus samt en linbastu strax intill. Husen ligger något utspridda och har äldre karaktär och upplevs därför som en agrar miljö med typisk prägel från 1900-talets förra del. Till skillnad från byggnaderna i Stora Äskhult är dessa inte av byggnadsminnesklass och kommer därför inte att ha föreskrifter eller villkor kopplade till sig genom kulturmiljölagen, utan endast genom kulturreserveatsbeslutet. Vidare är syftet med byggnaderna i första hand att avlasta arbetsmiljön och verksamheten i det intilliggande kulturresevatet *Äskhult* varför det är prioriterat att skapa dessa möjligheter i Lilla Äskhult, dock inom ramen för resevatets föreskrifter och syfte.

De tydligaste byggnadshistoriska värdena är knutna till en linbastu (Fig. 6) i timmerkonstruktion, belägen ett drygt 50-tal meter väster om boningshuset. Byggnaden ligger mellan åkermarken och inägomuren. Den mäter cirka 2 x 3 meter och har bevarad spis. Bakre kortsidan har panel; på taket ligger enkupigt tegel. Byggnaden har ett stort bevarandevärde. Under 2023 har en kulturhistorisk beskrivning och en skadeanalys tagits fram gällande byggnaderna, men även en projektpän som ska leda arbetet vidare med byggnaderna (Kungsbacka kommun 2023, samt Väst kuststiftelsen 2023).

Fig. 6. Linbastun som den såg ut hösten 2020. Foto Pär Connelid.

Odlingslandskapet

Det småskaliga odlingslandskapet väster om gårdstomten har bevarat mycket av sin äldre karaktär, främst genom att naturlandskapet, i form av topografi och blottad berggrund, här sätter tydliga gränser för hur marken kan användas. Åkertegarna på 1920-talets karta har delvis vuxit samman men är i hög grad fortfarande iakttagbara.

Precis som i Stora Äskhult befriades åkrarna under 1800-talet och 1900-talets första hälft successivt från äldre odlingsrösen och stora block. Spåren av denna ”åkerstädning” kommer tydligt till uttryck genom stenmurar och tippor kring och i nära anslutning till samtliga åkerytor. Stentippor i olika storlekar finns deponerade på åtskilliga ställen. Både åkertegarna och stentipporna utgör viktiga landskapshistoriska värden från den tidsepok som avses att synliggöras. Spåren efter en liten kålgård finns 30–40 meter sydost om mangårdsbyggnaden, omedelbart väster om uppfartsvägen. Denna framträder redan på 1859 års laga skifteskarta.

Inägomuren

En viktig historisk betydelsebärare utgörs av stengärdesgården i gamla inägo gränsen. Med undantag för en kortare sträcka längst i sydost löper stenmuren i form av enkelmur längs hela gränsen i samma sträckning som på äldre kartor, huvudsakligen i form av enkelmurar. På flera ställen ersätter branta bergväggar hägnaden, vilket på ett pedagogiskt sätt illustrerar hur man utnyttjat landskapet i en strävan att minimera arbete och materialåtgång. Huvuddelen av stengärdesgården är av samma typ som den i Stora Äskhults inägo gräns. Tack vare att hela den gamla hägnadssträckningen finns kvar framträder ett ursprungligt rumsligt och funktionellt sammanhang – hägnadslaget mellan Stora och Lilla Äskhult som visar att man samarbetat och samverkat kring utmarksbetet.

Fig. 7. Kulturhistoriska spår på fastigheten Äskhult 2:1. Hålvägar markerade med rött, stenmurar med blått. De blå punkterna utgör bevarade rågångsstenar och de röda punkterna kulturhistoriska lämningar. Numrering enligt den kulturhistoriska utredningen (Connelid 2020).

Fig. 8. I nordvästra hörnet av den gamla inägomarken ansluter stenmuren till mäktiga klippor som gjort hägnaden överflödig.

Hålvägar och vägstråk

Två längre och två kortare vägstråk är bevarade i form av hålvägar på utmarken. Det mesta markanta (nr 21 i fig. 7) börjar i en öppning i inägoegränsen strax öster om linbastan och kan med kortare avbrott följas en bra bit ned i terrängen på den gamla utmarken. Vägen slingrar sig på Lilla Äskhults marker rakt mot söder men viker därefter av mera mot sydväst. Sannolikt har den gått ned mot kvarnarna längs Skärbäcken.

Den andra välbevarade, ålderdomliga vägsträckningen kan vagt följas ett stycke in på mellersta delen av inägorna och sedan vidare mot nordväst, ut på utmarken (nr 20 i fig. 7). Vägen har sannolikt passerat genom en två meter bred öppning i inägomuren. Sannolikt har den hängt samman med brukningsvägen som utgår från bebyggelsen och vidare norrut. Vägen har tydlig riktning mot nordväst och kvarnlaget nere vid Skärsjön. Det torde här alltså vara fråga om Stora Äskhults kvarnväg. Den är utritad på 1859 års laga skifteskarta och även omnämnd av lantmätaren i beskrivningen.

Ett par kortare hålvägsstråk finns även längs inägomuren, intill mossen ett stycke längre norrut samt nära den södra berghällen i inägoegränsen (nr 18 och 19 i fig. 7). Vägen har sannolikt använts för persontransporter men torde primärt ha nyttjats av djuren på väg ut till betet längre ut på utmarken, och kanske istället ska tolkas som fågator. Vid mossen har man lämnat en passage mellan den intilliggande branta bergvägen på "Brända ås" (se fig. 2), så att djuren skulle slippa ta sig upp på höjden.

Fig. 9. Hålvägsstråk (nr 18 i fig. 7) invid mossen.

Rågångsstenar

Som framgår av figur 7 finns knappt 20 bevarade gränsstenar i fastighetsgränsen i norr, väster och söder. Det rör sig här, som tidigare framgått, om rågångar vilka definierades i samband med laga skiftet omkring 1860. Stenarna uppträder oregelbundet och i lägen som långt ifrån alltid verkar topografiskt eller på annat sätt motiverade. Gränsmärkena är av olika karaktär, med alltifrån låga, solitära och ganska oansenliga stenar till små prydliga rösen med resta mittstenar. Alla stenarna tillkom inte i samband med själva skiftet utan de har troligen rests efterhand.

Övrigt

På det delvis bergiga höjdrönet mellan västra åkern och bebyggelsen ligger flera stenansamlingar som alltsedan den statliga fornminnesinventeringen 1988 varit registrerade som "fossil åkermark". Lämningen – med nummer L1997:2678 – är den enda på hela fastigheten som upptas i Fornsök. Enligt beskrivningen rör det sig om 3–4 rösen i olika storlekar. Dessa ligger på mark som i sig aldrig varit odlad, utan i kanten på omgivande åkertegar. De flesta är av sentida karaktär. På den tidigare slåtteryntans högsta punkt ligger dock ett cirka sju meter brett och närmare en meter högt röse, som både formmässigt och genom läget påminner om en grav. Det kan därför inte uteslutas att det är fråga om ett litet röse eller möjligen en röseliknande stensättning (nr 24 i fig. 7, och markerad i fig. 10).

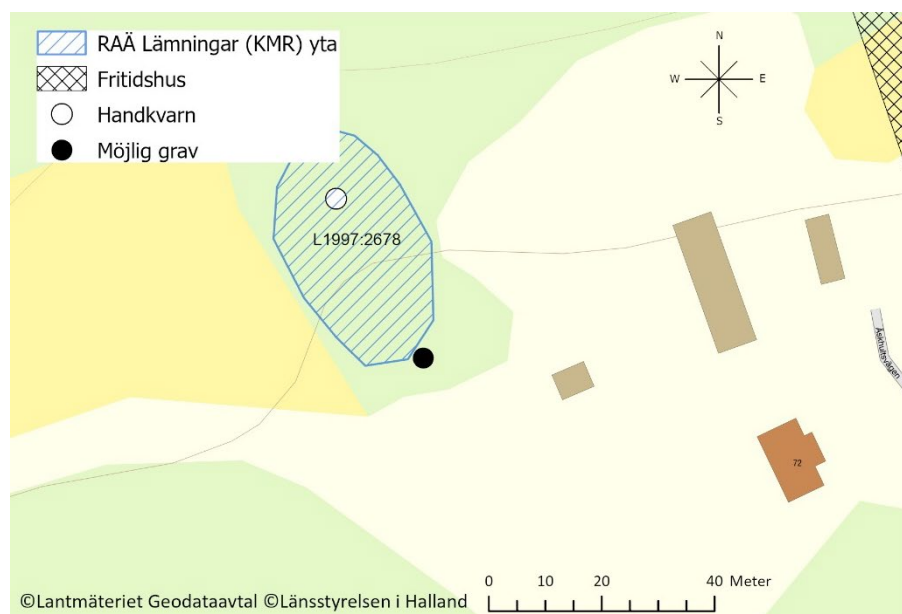

Fig. 10. Den registrerade fornlämningen L1997:2678 och det misstänkta röse samt handkvarn som påträffades i området.

Strax norr om den misstänkta graven, intill en stenmur, ligger en fin handkvarn (nr 23 i fig. 7 och markerad i fig 10). Både löpare och liggare är gjorda av gråsten. Löparen har en diameter på 55 centimeter och är cirka 5 centimeter tjock, liggaren något bredare och tjockare.

Fig. 11. Handkvarnen.

3.2 Biologiska värden

Naturvärdena på fastigheten är generellt sett höga jämfört med det omgivande, mer intensivt brukade skogslandskapet, men i ett regionalt eller nationellt perspektiv inte anmärkningsvärda. Det finns enstaka värdefulla strukturer såsom grövre lågor och naturliga högstubbar av ädellövträd med tickor, enstaka grova ädellövträd och enstaka torrträd och träd med håligheter, samt fläckvis rikligt med död granved i självgallrande planteringar, men skogen uppvisar inte naturskogsqualiteter eller tecken på skoglig kontinuitet.

På Lilla Äskhult finns biologiskt kulturarv framför allt kring de öppna markerna, i våtmarkerna och i delar av den äldre skogen som inte påverkats av rationellt skogsbruk. Den agrara revolutionen förde med sig att man odlade vall, dvs vinterfoder till djuren, på åkermark. Då blev ängen mindre viktig och utnyttjades i stället som betesmark – varpå den successivt kom att växa igen. Efter att även betedriften har upphört sedan uppskattningsvis mitten av 1900-talet har de forna ängarna sakta omvandlas till skogsmark. I sen tid har även vissa ytor planterats med gran. Studier av flygfoto från 1960 och 70-talen visar att igenväxningen har accelererat under de sista 50 åren.

Det finns fortfarande mindre partier av ängsmark med hög biologisk mångfald mellan åkerytorna väster om bebyggelsen. Dessa markerades så sent som på häradskartan fortfarande som ängsmark.

På gårdsplanen står en stor, spärrgrenig ask som förmodligen är det äldsta trädet på hela fastigheten. Längs stenmurar finns yngre spärrgreniga ekar, hassel, rönn, apel, en, oxel, med mera. Spärrgreniga träd, ljusträd, brynträd, lågträd och buskar finns även i de naturskogar som dominerar på fastigheten och i dagens övergångszoner mellan skogsmark och öppen mark men även i den äldre skogen, exempelvis kring myren.

Den övergripande slutsatsen av inventeringen är att det i delar av det undersökta området finns ett antal biologiska strukturer främst i träd- och buskskiktet som har en koppling till och kan berätta om de senaste cirka 100 – 150 årens markanvändning. Dessa är således till stor hjälp för att återskapa den tidsperiod som reservatet avser att spegla, dvs sekelskiftet 1900.

*Fig. 12. Den grova asken på gårdsplanen. Vårdträdet är förmodligen fastighetens äldsta träd.
Foto: Fabian Mebus.*

Fig. 13. Brynmiljö med lågräd (rönn) och uppstammade enbuskar. Ytan befinner sig mellan åker och utmark och har med all säkerhet varit slättermark. Foto: Fabian Mebus.

Fig. 14. Spärrgrenig yngre bok omgiven av sly i den igenväxande ängshagmarken. Foto: Fabian Mebus.

3.3 Friluftslivets värden

Lilla Äskhult har höga värden för friluftslivet. Detta beror delvis på den dramatiska naturen med branter och tillgång till sjön men också de pedagogiska möjligheter och upplevelser som kan erbjudas genom närheten och sambandet med Stora Äskhult. Den höga känslighet mot moderna inslag som det mer museala Stora Äskhult har är mindre utpräglad på Lilla Äskhult, vilket innebär att man här kan öppna för en viss bredd i möjliga friluftslivsaktiviteter.

Fig. 15. På väg mot sjön.

4. Allmänna riktlinjer för vård och förvaltning

4.1 Skötselråd

Lilla Äskhults skötselfrågor ska omfattas av och ingå i samma skötselråd som finns för kulturreseptatet Äskhult. Skötselrådet ska inom ramen för tillgängliga ekonomiska medel årligen fastställa de åtgärder som ska utföras. Vid behov beslutas om nödvändiga utredningsuppdrag. I skötselrådet ska ingå representanter för Västkuststiftelsen, Kungsbacka kommun, Hallands kulturhistoriska museum samt Länsstyrelsens enheter för kulturmiljövård och naturvård. Ytterligare ledamöter kan adjungeras vid behov. Protokollförda sammanträden ska hållas minst två gånger per kalenderår.

4.2 Vårdplaner, utredningar och expertmedverkan

Det finns ännu många frågetecken att rätta ut när det gäller markernas utseende i Lilla Äskhult strax efter den agrara revolutionen kring sekelskiftet 1900 och hur de element av äldre och senare ursprung som finns i området ska hanteras (tas bort eller bevaras och vårdas). Under restaureringsarbetet ska en kontinuerlig kunskapsuppbyggnad ske så att arbetet kan utföras med en hög kvalitet. I första hand ska det eftersträvas att restaurera och hävda markerna enligt den prägel som den agrara revolutionen gav markerna och så som de såg ut kring sekelskiftet 1900, enligt den breda definition som beskrivs i beslutets syftesbeskrivning. Saknas uppgifter och kunskaper om detta ska kunskap i första hand sökas i trakten. Schablonbilder ska så långt möjligt undvikas. För att uppnå detta är det viktigt med en fortlöpande medverkan av experter inom olika ämnesområden, och för vissa områden krävs att mer detaljerade utredningar eller vårdplaner tas fram. Skötselrådet beslutar i vilken form expertmedverkan ska ske och vilka detaljerade vårdplaner som ska utarbetas samt godkänner vårdplanerna som underlag för det fortsatta arbetet

Ärligen ska en kort rapport som sammanfattar och dokumenterar årets åtgärder lämnas till Länsstyrelsen, senast i anslutning till vårens skötselråd året efter.

4.3 Verksamhetens äkthet

Det övergripande målet är att visa upp ett äldre produktionslandskap såsom det bör ha sett ut kring sekelskiftet 1900, inte att helt igenom sköta kulturreseptatet som ett museijordbruk. Av den anledningen kan även moderna metoder och redskap samt betesdrift som efterliknar och/eller ger samma effekter som de man använde kring sekelskiftet kan användas, så länge de inte påtagligt påverkar resultatet negativt i landskapet och effekten på den biologiska mångfalden.

Det är dock ett eftersträvansvärt mål att också ha en hög ambition när det gäller verksamhetens äkthet, även utöver själva restaureringen av kulturlandskapet. Här bör, så långt som möjligt, finnas traditionella lantraser och tidsenliga redskap etc. I hävderna av markerna bör även, i så stor utsträckning det är möjligt, ingå att åkrar brukas ekologiskt med tidsenliga redskap, säden torkas på traditionellt sätt, etc.

Under den inledande restaureringsfasen kan det vara svårt att leva upp till dessa ambitioner, men i takt med att markerna kommer i god hävd ska dessa ges ökad prioritet, framför allt i pedagogiskt syfte. Den breda tidshorisonten och fokuset på det tidiga skifteslandskapet möjliggör även i viss mån användandet av äldre maskiner och traktorer.

En viktig del för verksamhetens äkthet är att skogen sköts som en traditionell bondeskog. Detta innebär att skötselåtgärder i form av fällning, röjning, frihuggning, plockhuggning, luck- och blädningshuggning, ringbarkning, veteranisering, katning, föryngringsåtgärder, får ske så att skogen får rätt kulturpräglade karaktär.

Skapande av död ved är inget prioriterat skötselmål, men kan tillåtas på platser inom skötselområde D och E, där det kan gynna naturvärden utan att kulturvärden och den landskapliga helhetsbilden tar skada.

Den större delen av ängarna på Lilla Äskhult kom efter skiftesreformerna att betas som hagmark tillsammans med delar av utmarken. Ett viktigt mål är därför att återskapa dessa markslag genom röjning och plock- och frihuggning och att få tillbaka betesdrift på dem.

Det finns vissa ängar som ännu på 1920-talet var i bruk, framför allt vissa ytor nära bebyggelsen. Dessa ängar bör åter hävdas på ett traditionellt sätt.

4.4 Skötsel och biologisk mångfald

Genom föreslagen skötsel för att gynna kulturmiljön kommer även kommer den biologiska mångfalden att gynnas. Återställning av äldre markslag och traditionell skötsel har på det Stora Äskhult visat sig vara gynnsamt för den biologiska mångfalden och även för olika rödlistade arter. Många gånger sammanfaller åtgärder som görs med kulturella förtecken med skötsel som gynnar den biologiska mångfalden:

Skötsel av ängar

Merparten av den gamla ängsmarken har sedan den agrara revolutionen vuxit igen naturligt med framför allt lövträd. Tiden runt 1900 är generellt sett de betade lövhagmarkernas blomstringstid med ett kulturlandskap som känns igen från Astrid Lindgrens böcker. Sannolikt har dessa marker fått utveckla sig fritt men med ett visst gynnande av trädslag. Så småningom har dessa hagmarker blivit igenväxningsskog. De betade hagmarkerna levde kvar långt in på 1900-talet och var relativt vanliga ännu på 1960-70-talen. Det är ett skötselmål att öppna upp och åter beta ängshagmarken, men inte att återställa slåttermarker annat än på de ytor där slåtter ännu ägde rum kring år 1900.

Skötsel av träd och död ved

En viktig del för verksamhetens äkthet är att skogen sköts som en traditionell bondeskog där man gynnar de trädsorter som man traditionellt sett är i behov av på ett litet hemman för eget bruk: exempelvis ek, hassel, ask, björk, tall i olika ålder etc. På sikt bör det inte finnas mer än måttligt med gran inom reservatet. Detta innebär att skötselåtgärder i form av fällning, röjning, frihuggning, plockhuggning, luck- och blädningshuggning, ringbarkning, veteranisering, katning, föryngringsåtgärder, samt medvetna skador för att gynna viss tillväxt till exempelvis redskapstillverkning och hamling, får ske så att träden och skogen får rätt kulturpräglade karaktär och innehåll på rätt plats.

Skapande av död ved är i sig inget prioriterat skötselmål, men kan tillåtas på platser där det kan gynna naturvärden utan att kulturvärden och den landskapliga helhetsbilden tar skada. Till exempel bör död ved undvikas längs vandringsleder och de delar som är präglade av att vara f.d åker- och ängsmark. Däremot kan död ved placeras i dessa områden på ett kulturhistoriskt riktigt sätt, genom exempelvis hägnader, risning av murar eller vedhögar.

Veteranisering kan utföras på lämpliga träd i de något yngre bestånden. Veteranisering är en naturvårdsmetod där man på yngre träd med motorsåg eller annat redskap skapar skador, strukturer, substrat och mikromiljöer som normalt bildas i mycket äldre träd. Syftet med veteranisering som naturvårdsmetod är att påskynda utveckling av död ved och andra gynnsamma strukturer, samt att gynna uppkomsten av innanröta, röthål, savflöden och senvuxna träd. Ur kulturhistorisk synvinkel har det vi kallar veteranisering gjorts regelmässigt bland annat för att skapa bra redskapsvirke, tjärbloss etc, vilket med fördel kan genomföras där det finns lämpliga träd för detta.

Hydrologisk återställning

Hydrologisk återställning av diken kan behöva göras, särskilt i anslutning till den våtmark som utgör skötselområde C.

Utsättning av arter

Nationellt hotade arter som är knutna till reservatets naturtyper, där utsättningar krävs för att stärka artens möjlighet till långsiktig överlevnad i länet, kan sättas ut i området under förutsättning att det inte motverkar reservatets syfte.

Tillförsel av hö från Stora Äskhult kan ske för att förbättra ängsfloran om behov finns.

Främmande arter

Om främmande arter upptäcks i reservatet, bör de bekämpas om de riskerar att påverka de naturvärden som reservatet avser att bevara. Bekämpning kan även ske om den främmande arten inte riskerar att påverka reservatets naturvärden men det finns nationellt eller internationellt intresse av att bekämpa arten, under förutsättning att det inte motverkar reservatets syfte.

Ekologiska bekämpningsmedel

All ogräshantering och odling får endast använda ekologiska bekämpningsmedel om behov för sådant uppstår.

4.5 Betesdjur

Betesdjur ska så långt som möjligt vara av lantrastyp och i den uppsättning som var aktuell kring år 1900. Det är dock högre prioriterat att markerna betas, varför detta anses vara underordnat om än önskvärt. Val av betesdjur beror på dels vilka som finns tillgängliga, dels på syftet med betesdriften. Vid restaurering är det fördelaktigt med getter eller får, medan nöt är lämpligare för att gynna biologisk mångfald. Vidare är det lämpligt att hålla arbetshästar på skogsbete. Permanenta stängsel görs med kluven ek och nät/tråd, rovdjursstängsel är tillåten längs reservatets yttre gränser. Moderna tillskott för djurhållningen behöver ställas mot verksamhetens krav på äkthet vilket bör diskuteras vid skötselråd eller vid behov av expertråd. Tillskottsutfodring av betesdjur

bör ej göras annat än vid övergångsutfodring vid betessläpp och installning och då under högst 14 dagar, eller vid ett eventuellt vinterbete eller vid extrem torka.

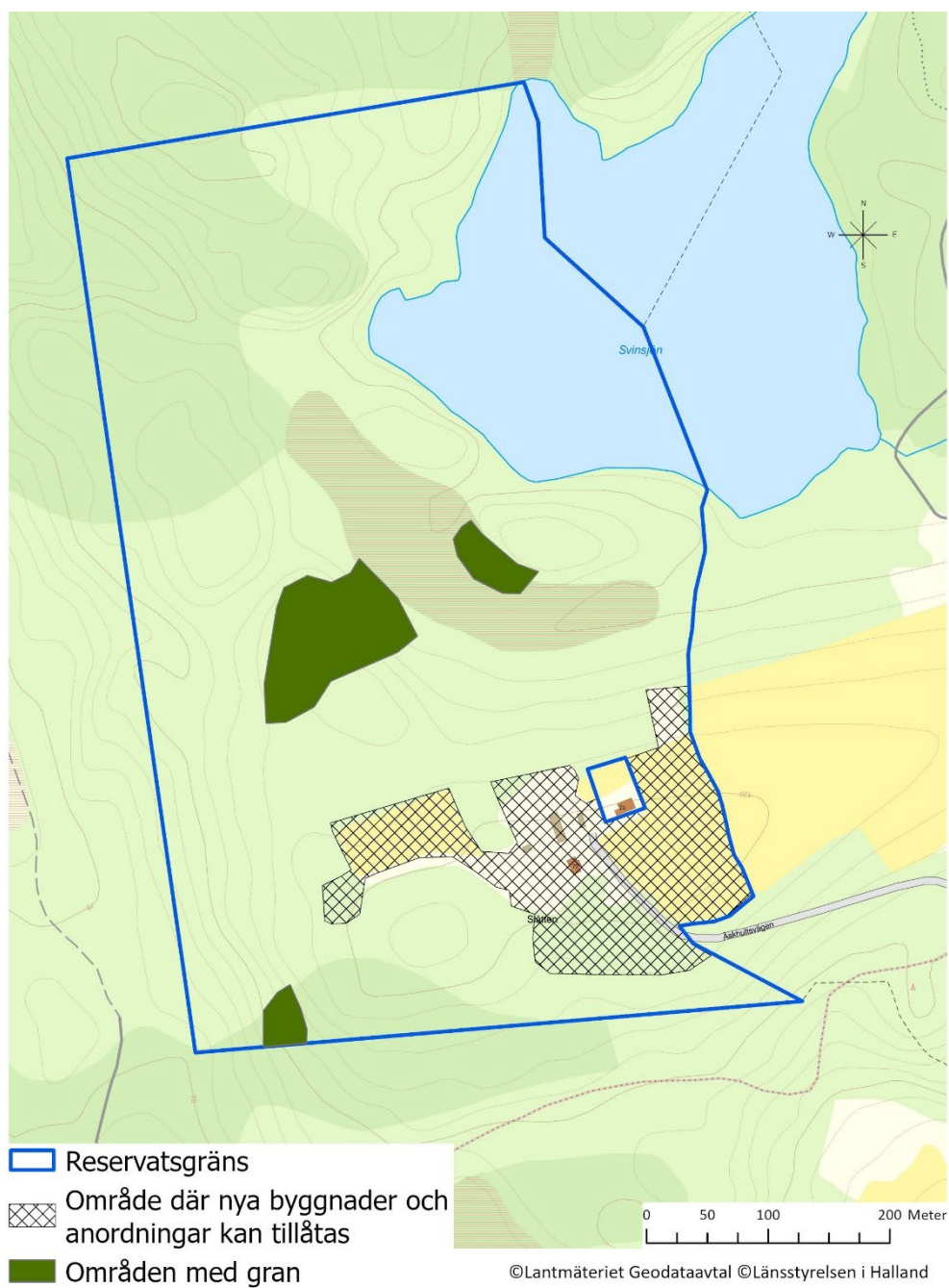

Fig. 16. Karta från beslutet som bland annat visar var nybyggnation få ske.

4.7 Täkt, upplag och kompost

Egen husbehovstäkt kan tillåtas på historiskt korrekt plats alternativt en plats som kan uppfattas vara lämplig, beslut om detta tas i skötselråd och med stöd av expertråd.

På undangömd plats av det skrafferade området i fig.16 kan upplag och kompost placeras. Det är framför allt upplag av hö och halm som ej kunnat hanteras som behöver upplagsplats för kompostering. Även köksodlingen på Lilla och Stora Äskhult behöver kompostering. I anslutning till ladugården kan gödsel, alternativt kompostmaterial, likväl som en spånhög placeras för ett tidsenligt utseende, vilket även kan gynna den biologiska mångfalden.

Inom hela Lilla Äskhult kan mindre högar med grenar och trädstammar tillåtas för att gynna biologisk mångfald. De bör då ges ett kulturhistoriskt uttryck, exempelvis en pågående plockhuggning, vedstapel eller dylikt.

4.8 Jakt

Jakt på vildsvin och andra vilda djur som ställer till skada på grödor, tamboskap, byggnader eller på andra kulturhistoriska värden ska vid behov bedrivas. Jakt får endast ske på uppdrag av Väst kuststiftelsen i egenskap av förvaltare. Vid jakt utanför ordinarie jakttid krävs tillstånd av Länsstyrelsen.

4.9 Anordningar för besökare och publik verksamhet

Ett viktigt mål med Lilla Äskhult är att säkerställa de behov som finns för förvaltning och besöksmålsverksamhet för både Stora Äskhult och Lilla Äskhult. Byggnation för dessa ändamål får ske inom område markerat i fig. 16.

I kulturreseptatet Äskhult bedrivs idag en omfattande publik verksamhet och området tillhör de stora besöksmålen i Hallands inland. Ansvarig för den publika verksamheten är Kungsbacka kommun. Besöksmålsverksamheten på Lilla Äskhult ska ske inom ramen för den verksamhet som bedrivs på Äskhult.

Parkeringsplats med informationsskylt, toalett och soptunnor finns idag i kulturreseptatet Äskhult. Dessutom utnyttjas åkermarken i sydvästra delen av inägorna i Äskhult, mot kanten till Lilla Äskhult, som reservparkering vid större arrangemang. Även åkermarken på Lilla Äskhult kan utnyttjas på liknande sätt.

Den publika verksamhetens behov på bästa sätt kommer att lösas även fortsättningsvis på reservatet Äskhults marker. Placeringen av en eventuell ny byggnad för besökare bör vara i närheten till parkeringen och på så vis hamna vid entrén till båda kulturreseptaten. En del av den publika verksamheten kommer dock att kunna förläggas till Lilla Äskhults byggnader framledes. Parkering för personal och arbetsmaskiner bör hysas på Lilla Äskhult.

Lilla Äskhult har även höga friluftsvärden. Det är därför prioriterat att anlägga vandringsled i området med fokus på de kulturhistoriska spåren. Även informationsskyltar av samma karaktär som i Äskhult bör tas fram. Vidare ska även vindskydd med eldplats anläggas i anslutning till sjön i skötselområdena D-E. I område E kan även tältning max två nätter tillåtas. Se fig. 16.

4:10. Äskhult 2:2

Äskhult 2:2 utgörs av ett fritidshus med liten tomt som innehas av ättlingar till invånarna som tidigare bebott både Lilla Äskhult och några hushåll i Stora Äskhult. Äskhult 2:2 innehar servitut på brunn, vattenledning och väg. Årligen ska möten hållas med ägarna för att diskutera uppkomna frågor. I figur 16 är Äskhult 2:2 inramat med svart linje. Ett mindre garage har inför reservatsbildningen diskuterats med sommarstugeägarna. Detta kommer att uppföras på eller invid sommarstugans tomt i samverkan med Västkuststiftelsen, och med tillstånd från Länsstyrelsen. Anledningen är att ägarna tidigare har haft lov att använda det garage som ska rivas.

5. Kulturresevatets byggnader, gamla och nya

Bebyggelsen i Lilla Äskhult utgörs idag av sammanlagt fem byggnader: boningshuset, ladugården, två mindre uthus samt en linbastu strax intill. Husen ligger alla i skötselområde A, något utspridda, och har äldre karaktär och upplevs därför som en agrar miljö med typisk prägel från 1900-talets första del. Strax norr om boningshuset står ett vårdträd i form av en stor och till synes ännu välmående ask. Byggnaderna, topografin och den rumsliga inramningen med lövträd, stenmurar och andra kulturhistoriska element skapar sammantaget en kulturmiljö med stor variation och påtagliga upplevelsevärden. Strax intill, i öster, ligger på en avstyckad fastighet ett boningshus med mer modern prägel, uppfört på 1970-talet som fritidshus. Detta ingår ej i resevatet.

Boningshuset uppfördes sannolikt på 1800-talet men har byggts om och till fram till ca 1950-talet. Det ligger högst i terrängen och är bokstavligt talat placerat på drumlinens bergklack, som här går i dagen. Ladugården strax norr om torde också delvis vara från 1800-talet. Södra delen har dock mesulakonstruktion, vilket kan indikera att delar av byggnaden har ett äldre ursprung. På dess västra sida finns en tröskvandring. Tyvärr är ladugården i mycket dåligt skick.

En ovanligt välbevarad linbastu i timmerkonstruktion är belägen ett drygt 50-tal meter väster om boningshuset. Byggnaden ligger mellan åkermarken och inägomuren. Den mäter cirka 2 x 3 meter och har bevarad galt (ugn). Dessutom finns ett kombinerat hönshus och vedbod, en matkällare samt ett sent uppfört garage. Garaget kommer att rivas så snart som möjligt medan övriga byggnader ingår i gårdskontexten.

Fig. 17. Boningshuset på Lilla Äskhult.

Ytterligare byggnader som kan behöva uppföras i framtiden för förvaltning gäller framför allt vindskydd för vinterbete, ett undantagstorp i anslutning till gårdsmiljön samt en kringbyggd ladugårdsmiljö med djurstall som ersätter den befintliga ladugården.

Till- om och nybyggnation av byggnader ska ske varsamt enligt traditionell byggnadsstruktur och med respekt för byggnadernas ursprungliga karaktär och kulturresevatets tidsinriktning. Under 2022 och 2023 har en kulturhistorisk utredning över byggnaderna i Lilla Äskhult tagits fram (Kungsbacka kommun 2023). Där har bland annat framkommit att mangårdsbyggnaden är i starkt behov av renovering, ladugården är i alltför dåligt skick för att renoveras och behöver därför rivas och byggas upp igen med anpassningar för verksamheten. Övriga byggnader behöver också renoveras. Linbastun som är den byggnad med störst kulturhistoriskt värde på fastigheten är även den i stort behov av renovering. Nedan sammanfattas de olika byggnadernas status och behov, så som de uttrycks i ovan utredning, framtagna av Kungsbacka kommuns kommunantikvarie Sofia Larsson. En kompletterande åtgärdsplan för byggnaderna bör tas fram så snart som möjligt.

1. **Mangårdsbyggnad.** Mangårdsbyggnaden uppfördes sannolikt kring sekelskiftet 1900. Denna är i starkt behov av renovering både in- och utvändigt för att kunna användas som personalutrymme. Torpet genomgick en renovering i slutet av 1960-talet eller möjligen i början av 1970-talet.

Fig. 18. Bebyggelsen i Lilla Äskhult, från utredningen framtagen av Kungsbacka kommun 2023. Äskhult 2:2 utgörs av sommarstugan som inte ligger i reservatet. Garaget är en enkel konstruktion i mycket dåligt skick. Den kommer att rivas så snart som möjligt.

2. **Ladan.** Ladans äldsta del har en ålderdomlig konstruktion med skiftesverk och melusastolpar; en byggnadstradition som funnits lokalt ganska länge. Att åtgärda ladan är ett omfattande arbete som i princip innebär att större delen av grunden, konstruktion med bärande delar och inredning behöver göras om i sin helhet. Den kommer att plockas ner och sedan byggas upp med modern anpassning för djurhållning och maskinpark, men i tidsenlig karaktär. Den kommer sannolikt också att få vinkelbyggnader för att kunna inrymma alla behov som förvaltningen av de båda kulturreservatet behöver.
3. **Matkällare.** Inga större ombyggnader eller ändringar behöver göras. Byggnaden har ett stort pedagogiskt värde för kulturmiljön och kan säkert användas för förvaring av t ex potatis, lök och frukt.
4. **Snickarbod.** Inga större ombyggnader eller förändringar behöver göras utan enkel renovering. Byggnaden har ett stort pedagogiskt värde för kulturmiljön och kan säkert användas för förvaring av ved och som snickarbod ganska omgående.
5. **Linbasta.** Behöver omgående restaureras. Byggnaden har både ett högt kulturhistoriskt värde och ett pedagogiskt värde. Det är en ålderdomlig konstruktion och funktion som bidrar till en förståelse för hur markerna brukades, om vardagslivet och om hur försörjningen gick till i dåtidens jordbrukssamhällen. Den kanske till och med kan användas i detta syfte.

Nybyggnation och andra anordningar för att säkerställa förvaltning och besöksmålsverksamheten får uppföras inom område markerat i fig. 16 efter Länsstyrelsens tillstånd. Här är det viktigt att syftet med byggnaden styr var den placeras och hur den utformas. Nya byggnader som är rumsligt kopplade till den befintliga bebyggelseenheten ska utformas med tidsenligt material och vara anpassade till denna.

Nya byggnader, anläggningar och anordningar med avsikt att underlätta förvaltningen av markerna och som kan placeras undandömt kan tillåtas avvika i materialval och storlek, men ska ändå ha en karaktär som passar in i den kulturhistoriska tidsperiod som reservatet avser att spegla. Detta kan gälla exempelvis vindskydd för vinterbetande djur eller förvaring av maskiner eller upplag. Nya byggnader, anläggningar och anordningar, som är nödvändiga för besökare, drift och säkerhet i reservatet, anpassas och placeras så att de inte förtar upplevelsen av kulturmiljön.

En vård- och underhållsplan bör tas fram så snart som möjligt för alla byggnader. Årligen ska en kort rapport som sammanfattar och dokumenterar årets åtgärder i reservatet lämnas till Länsstyrelsen, senast i anslutning till vårens skötselråd året efter.

Mål:

Byggnaderna är väl underhållna, renoverade och/eller uppförda och praktiskt utformade för att möjliggöra en god reservatsförvaltning och god arbetsmiljö. Byggnaderna underhålls och uppförs på ett sådant sätt att de kulturhistoriska värdena är bevarade och levandegörs så långt som möjligt i enlighet med kulturresevatets tidsinriktning kring sekelskiftet 1900.

I fig. 19–20) beskrivs övergripande de olika skötselområdena och deras målbilder. Fritidshuset som ej ingår i kulturresevatet ligger som ett vitt frimärke.

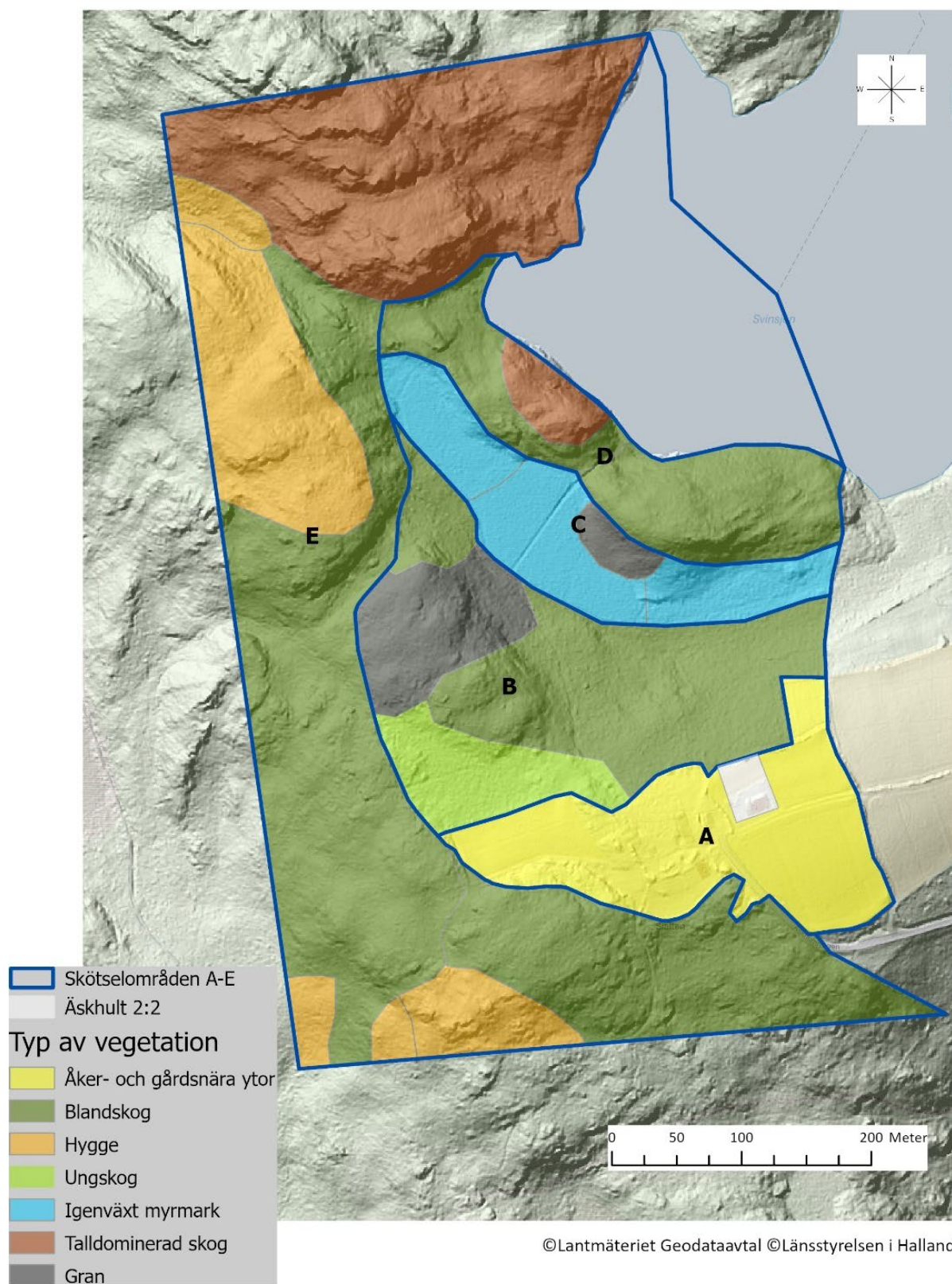

Fig. 19. Karta som visar vegetationsindelningen på Lilla Äskhult utifrån en förenkling av Fabian Mebus inventering av biologiskt kulturarv (Mebus 2020).

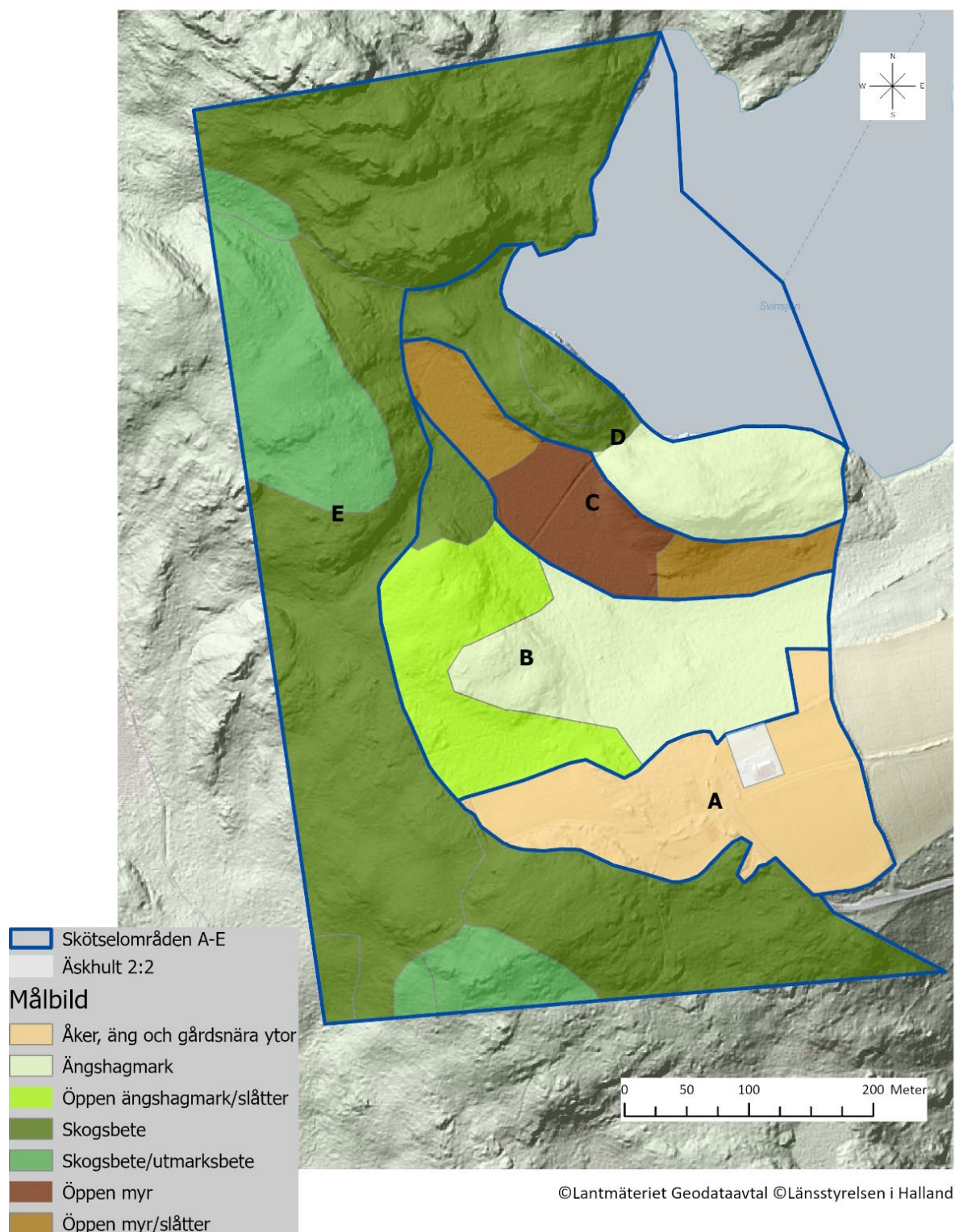

Fig. 20. Övergripande målbild för de olika markerna på Lilla Äskhult

6. Kulturlandskapets skötselområden. Beskrivning, mål och åtgärder.

Den övergripande skötseln syftar till att bevara och synliggöra strukturer av den äldre markanvändningen och samtidigt gynna och utveckla det biologiska kulturarvet på fastigheten. Ett tidsenligt brukande sker, så långt som möjligt, på de åkrar och ängar som var i bruk kring år 1900. Stenmurar och andra fasta lämningar röjs fram och restaureras. Ängshagmarker samt delar av utmarken betas åter. Planterad skog avverkas och återställs så att de harmonierar med kringliggande ytor. Utmarksskogen sköts genom plockhuggning och friställning av spärrgreniga träd och bete.

Nedan beskrivs mer detaljerat skötselåtgärder och målbilder för skötselområdena A till E. Indelningen av skötselområdena A-E har en kulturhistorisk relevans då de representerar äldre markslag och de utgör samtidigt den detaljeringsnivå som är relevant för att återskapa landskapet enligt målbilden ca 1900. I den biologiska inventeringen definierades sammanlagt 19 olika områden (Mebus 2020). Dessa utgör en mer detaljerad vegetationsbeskrivning inom skötselområdena som är viktig för att förstå vilka åtgärder som krävs och hur prioriteringar bör göras.

Åkermarken har en olikartad prägel på ömse sidor om bebyggelsen. Närmast Stora Äskhult finns de stora och sammanhängande fälten som utgör en direkt fortsättning på den under lång tid brukade marken uppe på drumlinens krön. Åkrarna brukas idag, i likhet med den större av ytorna i väster, som vall. Det långvariga brukandet på de östra åkrarna återspeglas i en mäktig terrasskant som utgör begränsning mot norr. Den är bitvis 1–1,5 meter hög och torde, liksom flera av terrasseringarna inom kulturreseptatet Äskhults by, ha ett medeltida ursprung.

Åkertegarna på 1920-talets karta har delvis vuxit samman men är i hög grad fortfarande synliga. Åkermarken är fördelad på 7 – 8 enheter i olika storlek, flera är riktigt små. De två mindre separeras idag av en stenmur. Den största ytan i väster har utvidgats något sedan 1920-talet (jfr figur 4 på sid 10). På åkern närmast bebyggelsen går berget i dagen. Skogen växer tätt intill samtliga åkerytor. Mellan åkerytorna finns rester av före detta slåtterbackar. Flera av dessa nyttjades kring sekelskiftet. Delområdet avgränsas av murar (både inägomur och mer sentida breda ”åkermurar”). Frodig vegetation visar att åkermarken gödslats. Längs stenmurar finns yngre spärrgreniga träd av bland annat ek, hassel, rönn, apel, en och oxel som utgör ett rikt biologiskt kulturarv.

6.1 Skötselområde A: Åker, äng och gårdsnära ytor.

Beskrivning

Skötselområde A utgör den mark som än idag kan uppfattas som inägomark, framför allt i form av åkermark men även gårdsmiljön, trädgårdsmark samt vissa mindre ängsytor. En storvuxen ask är placerad mellan boningshus och ladugård och utgör vårdträd. Sammanlagt 3,2 hektar.

Cirka 30–40 meter sydost om mangårdsbyggnaden, omedelbart väster om uppfartsvägen, finns en liten odlingsyta i form av en gammal kålgård som omges av en slingrande stenmur (enkelmur) på tre sidor. Ytan är öppen ut mot vägen och den intilliggande åkermarken.

Precis som i Stora Äskhult befriades åkrarna under 1800-talet och 1900-talets första hälft successivt från äldre odlingsrösen och stora block. Spåren av denna ”åkerstädning” kommer tydligt till uttryck genom stenmurar och tippar kring och i nära anslutning till samtliga åkerytor. Kraftiga åkermurar löper längs flera av åkrarna, bl a längst i nordväst och i den gamla inägo gränsen strax söder om mangårdsbyggnaden.

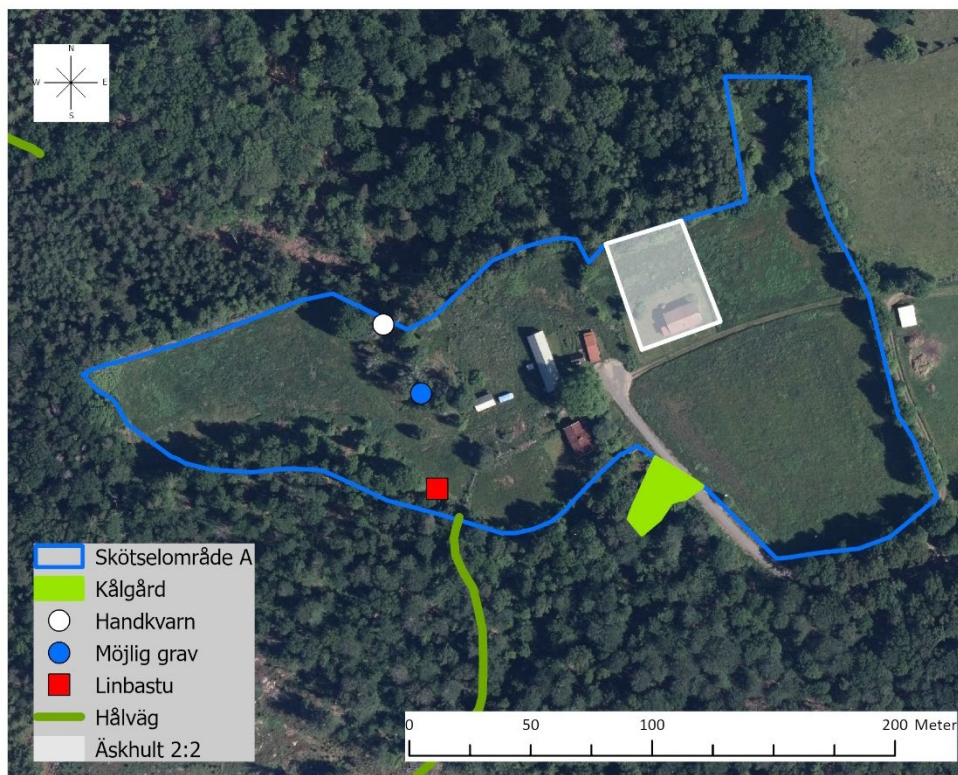
På det delvis bergiga höjdrönet mellan västra åkern och bebyggelsen ligger den stenansamling som är registrerad i Kulturmiljöregistret som ”fossil åkermark” och som i själva verket kan dölja en förhistorisk gravläggning. Området beskrivs mer ingående under rubriken *Övrigt* på sid 17. I anslutning till detta område finns rester av en ängsmark som var i bruk på den häradsekonomiska kartan och som än idag hyser ängsväxter som väd och svinrot.

Mål:

Lilla Äskhults gårdsnära inägomark ska ha en tidsenlig trädgård med fruktträd, bärbuskar, kålgård med potatis, åkrar med vall och tidstypiska grödor. Den kvarvarande ängen är rikt blommande och hävdas på ett sätt som har en god överensstämmelse med förhållandena kring sekelskiftet 1900. Åkerbruket är tydligt präglat av förändringarna kring den agrara revolutionen, såsom ett tidsenligt brukande med bland annat vallodlingar. I gränser mellan åkrar och i ängspartier finns ett rikt kulturhistoriskt arv i form av bärande träd och/eller träd som beskärs/alternativt visar spår av att ha blivit beskurna. Gårdsmiljön ska vara aktiv och levande, med till exempel vedhögar och bark- och spånhögar som samtidigt gynnar biologiska värden. De senast brukade åkrarna kan även brukas med en liten traktor, gärna av äldre modell.

Skötselåtgärder

- Gårdsplanen, trädgården och kålgården ska skötas i enlighet med en särskild vårdplan som ska tas fram, och hävden sker i görligaste mån på traditionellt sätt. I samband med byggnation är det viktigt att vårdträdet i form av en storvuxen ask skyddas.
- Fortsatt åkerbruk i syfte att bevara och förstärka åkerformerna. Viss återställning behövs efter vildsvinens bökan. Åkermarken ska brukas i ensäde med tidstypiska grödor och vall, alternativt betesputsas årligen. Grödor som krävs för att tillgodose det intilliggande kulturresevatet Äskhults by med material, exempelvis i form av takråg kan också odlas på Lilla Äskhults åkrar.

©Lantmäteriet Geodataavtal ©Länsstyrelsen i Halland

Fig. 21. Skötselområde A avgränsat med blått mot bakgrund av ortofoto. Fritidshuset Äskhult 2:2 som ej ingår i kulturreseptatet är vitmarkerat. Kålgården som sticker ut i utmarken är linjeskräddad. Linbastun, den förmodade graven samt handkvarnen är också markerade med symboler.

- Gödsling sker ej så länge åkermarkens näringsinnehåll överstiger det som kan förväntas ha förekommit i dessa trakter före sekelskiftet 1900. När åkrarna utmagrats tillräckligt sker gödsling på traditionellt sätt med låga givor kreatursgödsel. Vid behov kalkning.
- Slåtter alternativt bränning av övrig mark, förutom åker, gårdsplan och trädgård. Ängsytter kan vid behov restaureras med hö från Stora Äskhult.
- Efterbete kan ske efter slåtter och skörd.
- Avverkning och röjning av sly, särskilt längs murar och linbastun. Friställande av värdefulla träd och buskar. Stubbskottsbruk.
- Stenmurar, stentippar och andra fasta lämningar röjs fram och synliggörs.

©Lantmäteriet Geodataavtal ©Länsstyrelsen i Halland

Fig. 22. Skötselområde A markerat med en mask. Här syns även de stenmurar som finns inom skötselområdet samt inägo gränsen. Kålgården är utformad som intaga i utmarken.

6.3 Skötselområde B. Den gårdsnära lövhagmarken

Beskrivning

Detta skötselområde utgör inägomark och omfattar före detta ängsmark direkt norr om åkermarken i skötselområde A fram till den myr- och kärrmark som före 1800-talets jordbruksreformer utgjorde sidvallsäng. I väster angränsar det till den forna utmarken. Sammanlagt 5,4 hektar. Efter laga skifte och vid tiden kring sekelskiftet 1900 hade stora delar denna ängsmark överförts till beteshagar.

Skötselområde B kännetecknas av blandskog med inslag av biologiskt kulturarv i form av bland annat spärrgreniga träd, bland annat bok, gran och ek. Närmast gården finns en hel del hassel och ask. Viss plockhuggning av äldre träd har förekommit, som fläckvis resulterat i kraftigt slyuppslag. I den västra delen förekommer ungskog som ännu på 1960-talets flygbilder var trädfräa. I nordvästra delen finns en granplantering. Östra delen består av en blandskog med ett varierat trädskikt. Skelett av enbuskar och spärrgreniga träd förekommer på flera ställen som visar att området tidigare varit mer öppet. I den norra kanten mot myrmarken finns körsdador som behöver åtgärdas.

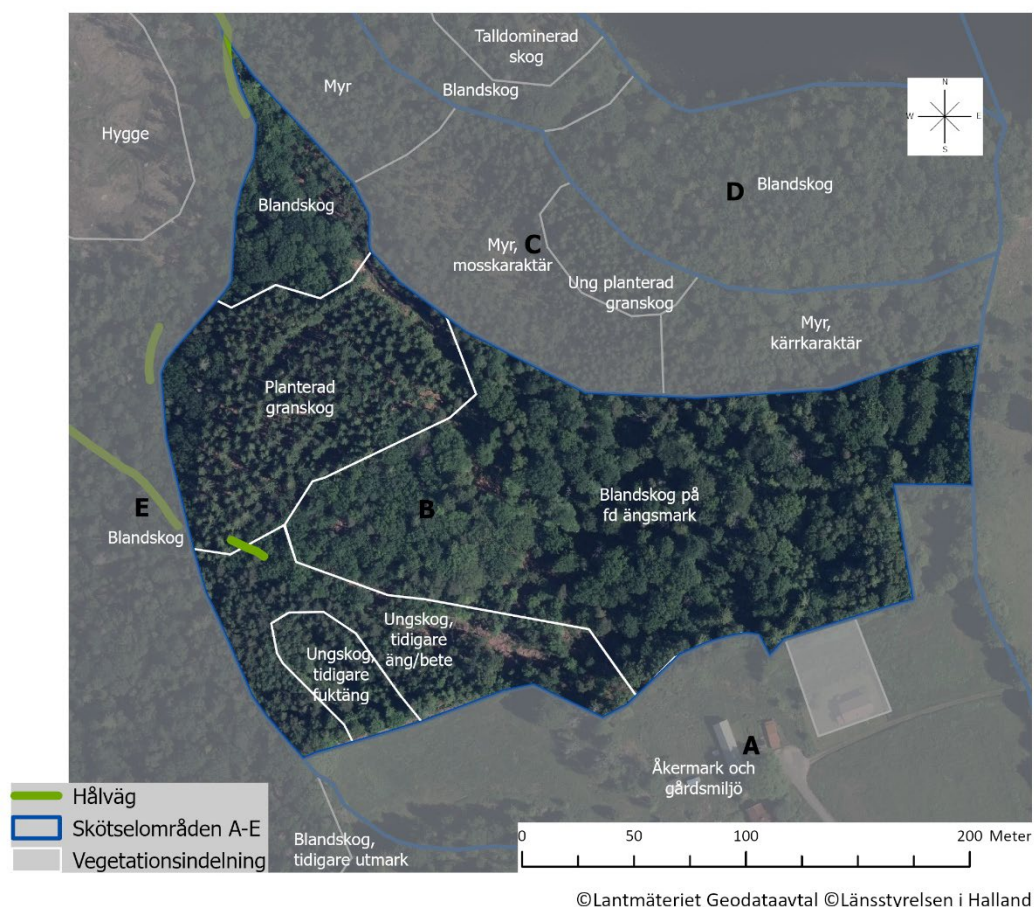

Fig. 23. Skötselområde B med de olika vegetations-områdena markerade på ortofoto. Jämför med fig. 19 och 20.

Mål:

Skötselområde B efterliknar en igenväxande ängsmark (ängshagmark) med ett blommande fålskikt. Igenväxningen består av bland annat björk och hassel, men innehåller även stora karaktärsträd som vittnar om äldre ängsbruk i form av stubbskottsbruk. Trädsiktet ska till stora delar vara spärrgrenigt och flerstamigt med tydlig karaktär av att ha varit beskuret och/eller betat. Trädsiktet är olikåldrigt, och består även av bärande träd och buskar. I den västra delen intill och längs med gränsen till skötselområde E (den forna utmarken) ska en mer öppenhet präglade området. I den norra delen närmast skötselområde C (den forna sidvallsängen) kan ett visst inslag med död ved ingå, gärna med kulturell framtoning, som exempelvis ett övergivet/kvarglönt vedförråd. Trädsiktet är så pass utglesat att man från åkermarken kan ana den före detta sidvallsängen vid myren som utgör skötselområde C.

Körskadorna är åtgärdade. Granbeståndet är avvecklat och hygget är harmoniserat med kringliggande områden. Skötselområde B betas av lantrasdjur, exempelvis rödkullor, får och getter.

Skötselåtgärder

- I skötselområdet bör initial röjning, slyröjning och frihuggning kring spärrgreniga träd och bukettformade hasselbuskar ske.
- Stora karaktärsträd sparas och unga träd utses till efterträdare.
- Björk prioriteras för att återskapa en tidig igenväxningskaraktär.
- Körskador åtgärdas.
- Om det finns tillgång till betesdjur bör området stängslas och betas så snart som möjligt.
- Granbeståndet ska avvecklas på sikt och harmoniseras med omgivande markavsnitt, vilket inkluderar gynnande av vissa träd som tillåts bli spärrgreniga.
- Utglesning i södra delen närmast åkern samt i området närmast delområde E i väster bör prioriteras.

6.4 Skötselområde C, den f.d. sidvallsängen

Beskrivning

Myrmark på före detta inägomark i en tydligt utpräglad dalgång/sänka som hänger ihop med den fuktiga stubbskottsängen på Stora Äskhult. Sammanlagt 2,3 hektar.

Den nordvästra delen har en tydlig kärrkaraktär och är bevuxen med gräs och halvgräs, (främst blåtåtel och tuvull). Breda diken i den norra kanten kan vara spår efter torvtäkt eller också spår efter ett försök att avvattna myren. Trädsiktet domineras av likåldrig, rakstammig tall och björk.

Den mellersta delen har mosskaraktär med bland annat klockljung och ett mer senvuxet trädsikt som domineras av tall. Här finns ett tydligt och relativt djupt dike tvärs över myren ner mot Svinsjön, och även diken längs kanterna.

Den sydöstra och smalaste delen närmast Äskhults by har kärrkaraktär och trädsiktet domineras av björk. I kanterna finns sumpskog med bland annat gran.

Mål: Myren är betydligt öppnare. Särskilt i dess nordvästra delar är den framröjt och kan - om det finns möjlighet - även slåttas. I de östra delarna syns en mjukare övergång till sidvallsängen i Äskhults by. Granbeståndet är avverkat och harmoniserat med kringliggande marker. Dikena är återställda.

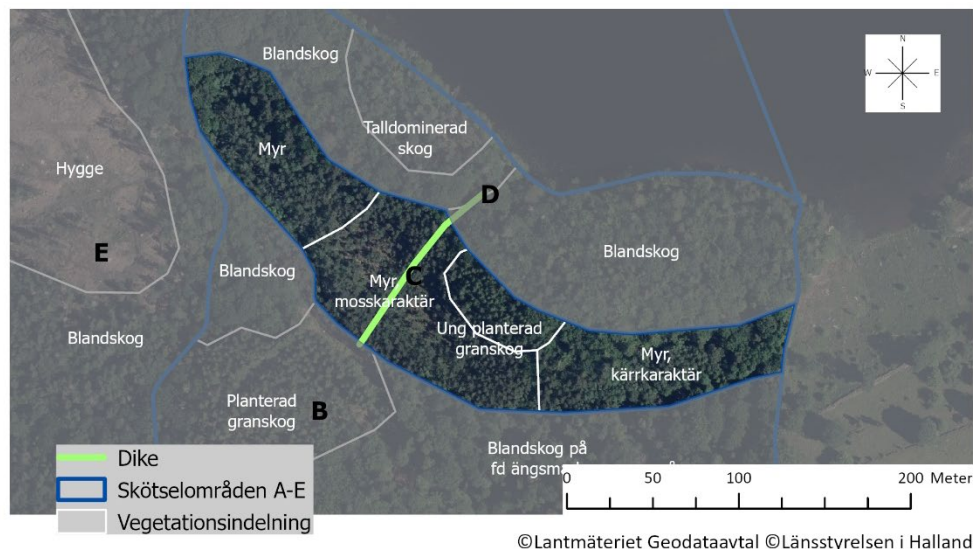

Fig. 24. Skötselområde C med de olika vegetations-områdena markerade på ortofoto. Jämför med fig. 19 och 20.

Skötselåtgärder

Igenväxningen av myren går relativt långsamt. Myren kan tills vidare lämnas orörd, men bör på sikt öppnas upp.

- Avverkning av i första hand samtliga träd i den nordvästra och mellersta delen av skötselområde C.
- Den planterade barrskogen mitt i myren ska på sikt avvecklas och harmoniseras med övriga myrmarken.
- Våtmarkernas hålls öppna genom återkommande röjning. Den smala delen närmast Stora Äskhult var trädbevuxen vid tiden för häradskartan och kan behålla ett utglesat trädskikt.
- Mindre ytor kan vid behov tuvfräsas och sedan slåttas, framför allt i den delen som är längst i nordväst. Där kan slåtter ha pågått ännu vid tiden för – eller strax före - häradskartan.
- Hydrologisk återställning bör utredas.

6.5 Skötselområde D, den norra lövhagmarken

Beskrivning

Skötselområde D består av tidigare ängsmark på en backe mellan myren och Svinsjön. I den östra delen är trädskiktet varierat med inslag av relativt många spärrgreniga exemplar av bok, tall, gran och ek. Skelett av enbuskar förekommer på flera ställen och visar att området tidigare varit mer öppet. Relativt rikt biologiskt kulturarv. Den västra sidan som gränsar mot den forna utmarken i nordväst har ett relativt rikt inslag av spärrgreniga träd, särskilt bok. Här har området en spännande topografi och begränsas i norr av en brant klippvägg. Detta område är ett av de biologiskt mest intressanta med en rik blandning av trädslag, framför allt bok, tall och ek. Många av de äldre träden har säregna former och det finns ett rikt biologiskt kulturarv knutet till trädskiktet.

Längs västra sjökanten mitt i skötselområdet finns en torr, mager backe som istället domineras av äldre, senvuxna, spärrgreniga tallar. Här och var kommer berget upp i dagen. I den norra delen är trädskiktet mer rakstammigt och yngre med få spår av biologiskt kulturarv.

Mål: Igenvuxen lövhagmark med fler äldre träd jämfört med skötselområde B. Området delvis utnyttjas för friluftsliv genom bland annat anordnande av vindskydd och eldplats.

Skötselåtgärder

- Försiktig utglesning i de västra delarna genom plockhuggning, utan att riskera uppslag av sly.
- Försiktig friställning av de äldsta träden och av spärrgreniga träd.
- Eventuellt bete.

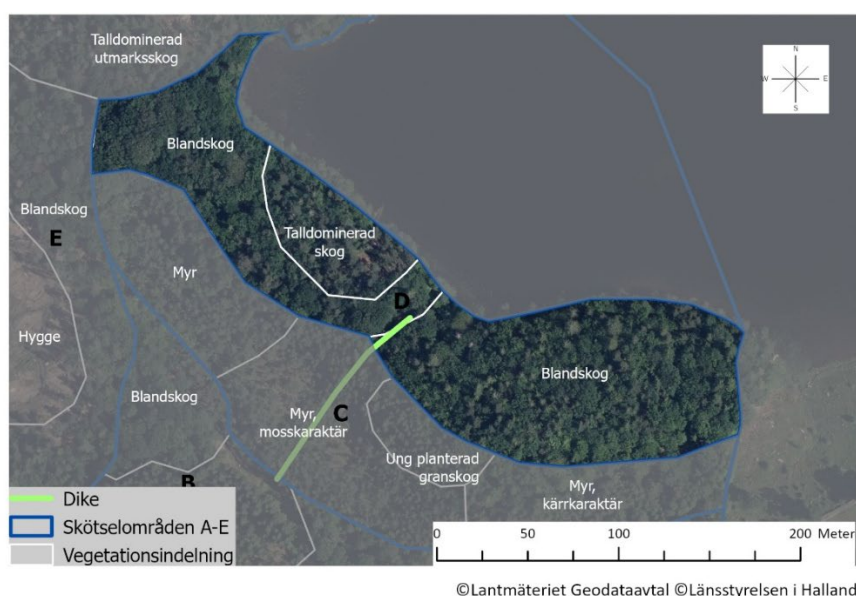

Fig. 25. Skötselområde D med de olika vegetations-områdena markerade på ortofoto. Jämför med fig. 19 och 20.

6.6 Skötselområde E, den tidigare utmarken

Beskrivning

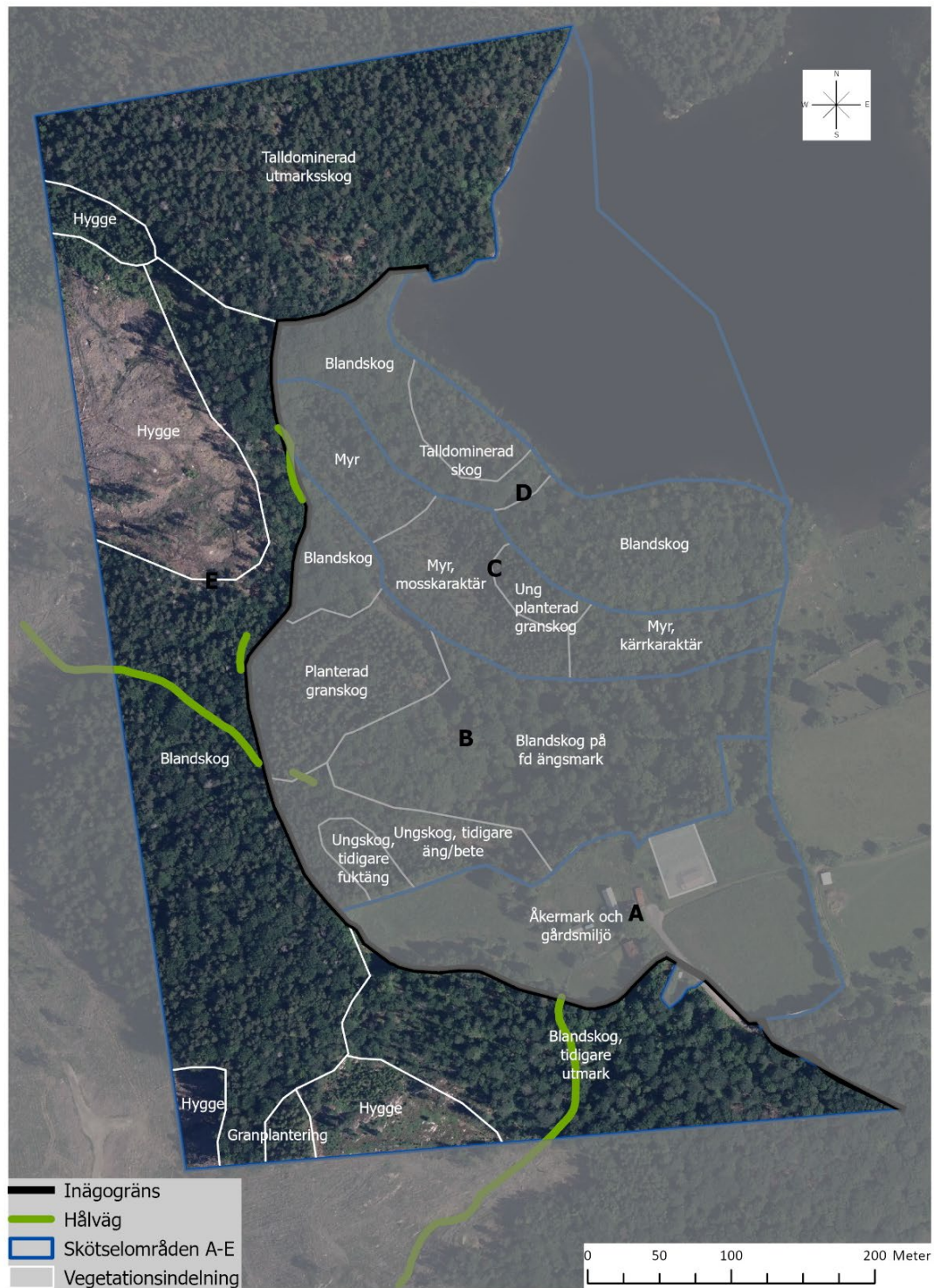
Lilla Äskhults tidigare utmark består av en variationsrik skog som i huvudsak är naturligt föryngrad blandskog. I norra har bok kommit att dominera medan ek och tall dominerar i andra områden. Längst i norr har område tydligast karaktär av skogsbete. Det finns några hyggen och mindre granplanteringar och vissa ytor har gallrats. Den naturligt föryngrade blandskogen representerar den långt gångna igenväxningen som har skett efter den agrara revolutionen, medan granplanteringarna och hyggerna utgör mer moderna inslag.

Området söder om gårdsmiljön består i huvudsak av bokdominerad rakstammig och relativt likåldrig blandskog med inslag av ek, tall och björk. Beståndet har nyligen gallrats och det finns en del körspår. Riset har lämnats kvar. Utglesningen har resulterat i uppslag av sly, björnbär, med mera. En hålväg går genom området. Få strukturer av biologiskt kulturarv.

Den västra delen av den före detta utmarken består av relativt tät blandskog med tall, bok, ek, björk, gran, med flera. Trädsiktet är övervägande rakstammigt och relativt likåldrigt. Sparsamt med biologiskt kulturarv, men enstaka spärrgreniga träd förekommer. Ett större hygge där granskog nyligen har tagits ner behöver restaureras och här finns även körspår som behövas återställas.

Den norra delen av den gamla utmarken är dramatisk, här är skogen talldominerad och mager med enbuskar i kraftigt kuperad terräng med berghällar. Trädsiktet är senvuxet med inslag av ek, björk, med flera. Detta är det enda området på fastigheten som har tydlig karaktär av skogsbete/utmarksbete. Längst i nordöst på fastigheten finns ett litet kärr och en smal remsa med ung, planterad granskog.

Mål: Utmarken hävdas som en betad blandskog med öppna partier med ljung eller gräs. Vissa trädslag, (ek, bok, rönn, tall, al och ask) gynnas och spår av s.k. kulturpräglad veteranisering syns. Äldre träd är frihuggna. Granplanteringarna har avvecklats och harmoniserats med kringliggande ytor. Ett långsiktigt mål är att hela området är stängslat och betas, utom de ytor där tältning är tillåten.

©Lantmäteriet Geodataavtal ©Länsstyrelsen i Halland

Fig. 26. Skötselområde E med de olika vegetations-områdena markerade på ortofoto. Jämför med fig. 19 och 20.

Skötselåtgärder

Skötselåtgärderna på utmarken syftar till att skapa en naturlig igenväxningsskog med de prioriteringar av arter som synes ha gjorts på platsen efter den agrara revolutionens genomförande. Det är tydligt att bok och tall prioriterades i vissa delar medan andra lövträd och tall i andra delar

- Kulturhistoriska spår som stenmurar, hålvägar mm ska röjas fram och tydliggöras och stenmurar kan vid behov restaureras.
- Plockhuggning, viss röjning av uppslag, friställning av äldre träd och spärrgreniga träd sker successivt för att skapa en karaktär av äldre betad bondeskog. Även s.k. kulturpräglad veteranisering i form av till exempel katning och redskapsformning kan göras. Naturlig föryngring sker där det behövs.
- Granplanteringar avvecklas successivt och hyggen harmoniseras med omgivande marker. Körspår lagas. Slyröjning vid behov. Hygget i väster och det södra området vid gårdsmiljön kan med fördel stängslas och betas i ett tidigt skede.

Övriga åtgärder

Markstädning och lagning av körskador så snart som möjligt i de nyligen granavverkade delarna. Ytterligare kunskapsunderlag behöver tas fram för att få en bättre förståelse för sekelskiftets övergivande av ångar och öppen utmark. Anordningar för friluftslivet anläggs.

7. Anordningar för besökare och publik verksamhet

Beskrivning

Ansvaret för informationen om reservatet delas mellan länsstyrelsen, Västkoststiftelsen och Kungsbacka kommun. I Stora Äskhult bedrivs idag en omfattande publik verksamhet och området tillhör de stora besöksmålen i Hallands inland. Kulturreseptatet Lilla Äskhult ska på ett naturligt sätt inkorporeras i denna verksamhet och på olika sätt även stötta den. Ansvarig för den publika verksamheten är Kungsbacka kommun. I den publika verksamheten ingår programverksamhet och dagliga visningar under sommarhalvåret.

Parkeringsplats med informationsskylt, toalett och soptunnor finns strax söder om byn i kulturreseptatet Äskhult, vid Kalvhagen och Swenslyckan. Dessutom utnyttjas årligen åkermarken i sydvästra delen av inägorna som reservparkering vid något större arrangemang. Dessa kommer att användas även för Lilla Äskhult. Diskussioner pågår om hur parkeringsfrågan, toalett, kaféverksamhet m.m. långsiktigt ska lösas i Stora Äskhult med tanke på de konflikter som finns mellan de kulturhistoriska ambitionerna i

restaureringsarbetet och tillgängligheten för besökarna. En förväntad ökning av antalet besökare i framtiden kommer också att ställa högre krav på de publika anläggningarna.

Mål: Områdets kulturarv förmedlas kontinuerligt till besökarna genom en publik verksamhet. Lämpliga publika anläggningar anläggs, bevaras och underhålls tills vidare. Anläggningar beslutas av skötselrådet eller om dispens krävs av länsstyrelsen. En fastställd plan för den framtida publika verksamheten (inkl. anläggningar) ska se ut finns senast 2025.

Skötselåtgärder

Anläggande och underhåll av friluftsanläggningar i form av leder, skyltar, vindskydd och eldplatser i område D-E.

Övriga åtgärder

En tillgänglighetsplan samt plan för den framtida publika verksamheten utarbetas inom 5 år. En markerad strövstig till de mer avlägsna delarna av utmarken anläggs inom 5 år.

8. Sammanfattning och prioritering av planerade skötselåtgärder i markerna

Skötselåtgärd	När	Skötselområde	Prioritet	Förslag finansiering
Betesputså åkrar, alternativt ta upp odling	Årligen	A	1	Kulturmiljöanslag (KM)/annat
Slåtter på ängsmark	Årligen	A	1	KM/Naturvårdsanslag (NV)/annat
Röja fram och synliggöra strukturer	inom 5 år	A-E	2	KM/annat
Ta fram vårdplan och inleda odling i kålgård och trädgård	Inom 2 år	A	2	KM/annat
Hamling och stubbskottsbeskrining	Inom 5 år	A-E	2	KM/annat
Friställning av gamla och spärrgreniga träd	Inom 2 år	A-E	1	KM/NV/annat
Föryngring av hassel	Inom 5 år	A-B	2	KM/annat
Utglesning av trädskikt genom plockhuggning	Inom 10 år	B, D-E	2	KM/NV/annat
Avlägsna trädskikt i myren	Inom 10 år	C	3	KM/NV/annat
Laga körskador	Inom 10 år	B-E	1	NV/annat
Avveckla granbestånd	Inom 10 år	B-E	3	
Stängsling och bete	Inom 5 år	B, D-E	1	KM/NV/annat
Röjning av nyuppslag i redan röjda ytor	Årligen	A-E	1	KM/NV/annat
Sidvallsslåtter	Årligen, inom 10 år	C	3	KM/NV/annat
Utreda hydrologisk återställning	Inom 10 år	C-D	3	Annat
Anordna vindskydd och eldplats	Inom 2 år	D-E	2	VKS/annat
Anordna vandringsleder och skyltning	Inom 5 år	A-E	2	VKS/annat

Referenser

Connelid, Pär. 2013. Odlingslandskapet i Äskhult – en lång historia. I: Helander, Hans (red). *Äskhults by. Där historien möter framtiden*. Varberg.

Connelid, Pär, 2020. *Grannstället där hemma intill. Kulturhistorisk utredning på fastigheten Äskhult 2:1/Lilla Äskhult. Kungsbacka kommun, Hallands län*. Kula B, rapport 2020-11-12.

Kungsbacka kommun/Larsson, Sofia. 2023. Lilla Äskhult, -en skadeanalys och kulturhistorisk beskrivning.

Mebus, Fabian, 2020. Redovisning av inventering av biologiskt kulturarv m.m. Lilla Äskhult. Levande Landskap. Konsulter i natur- och kulturmiljövård.